

Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü
Seramik Anasanat Dalı

SERAMİK UYGULAMALARLA TÜKETİM KÜLTÜRÜNÜN ELEŞTİRİSİ

Duygu KORNOŞOR ÇINAR

Yüksek Lisans Sanat alıŐması Raporu

Ankara, 2019

SERAMİK UYGULAMALARLA TÜKETİM KÜLTÜRÜNÜN ELEŞTİRİSİ

Duygu KORNOŞOR ÇINAR

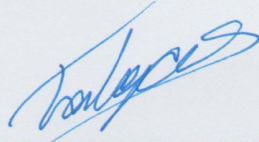
Yüksek Lisans Sanat Çalışması Raporu

Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Seramik
Anasanat Dalı

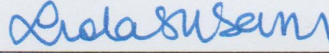
Ankara, 2019

KABUL VE ONAY

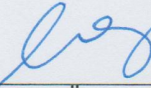
Duygu KORNOŞOR ÇINAR tarafından hazırlanan "Seramik Uygulamalarla Tüketim Kültürünün Eleştirisi" başlıklı bu çalışma, 29/01/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Sanat Çalışması Raporu olarak kabul edilmiştir.

Doç. Ufuk Tolga Savaş(Danışman)

Dr. Öğretim Üyesi Funda Susamoğlu

Dr. Öğretim Üyesi Ece Akay Şumnu

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

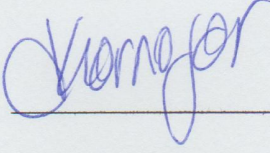
Prof. Pelin
YILDIZ Enstitü
Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun .....yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

29/01/2019

Duygu KORNOŞOR ÇINAR

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

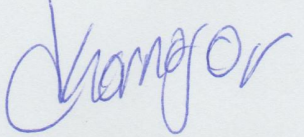
Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatlarda arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesini verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricinde YÖK Ulusal Tez Merkezi/H.Ü Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü/Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir.⁽¹⁾
- Enstitü/Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ...ay ertelenmiştir.⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir.⁽³⁾

29/01/2019

Duygu KORNOŞOR ÇINAR

“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

(1) Madde 6.1 Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması ve patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, **tez danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** ile iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Madde 6.2 Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanın**ın önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

(3) Madde 7.1 Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir*. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

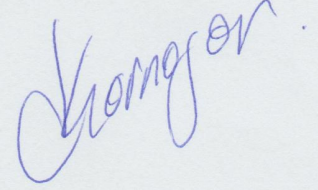
Madde 7.2 Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik sürecinde enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* **Tez danışmanın**ın önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Tez Danışmanının Doç. Ufuk Tolga SAVAŞ danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

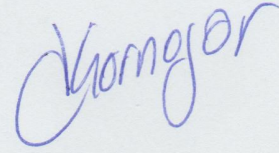
Duygu KORNOŞOR ÇINAR

TEŞEKKÜR

Bu Yüksek Lisans Eser Çalışması Raporunun teorik ve kişisel çalışmaların oluşturulma aşamasında bana destek olan ve yol gösteren danışman hocam Doç. Ufuk Tolga SAVAŞ'a, değerlendirmeleri için tüm jüri üyelerine, gerekli her türlü imkânları sağladıkları için diğer tüm bölüm hocalarıma, yardımları ve dostlukları ile bana destek olan Sevgi Kiliç ve Aylin Alkan'a ayrıca her zaman yanımda olan eşim Berki Çınar'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Duygu KORNOŞOR ÇINAR

ÖZET

KORNOŞOR ÇINAR, Duygu. *Seramik Uygulamalarla Tüketim Kültürünün Eleştirisi*, Yüksek Lisans Sanat Çalışması Raporu, Ankara, 2019.

Maddiyata dayalı tüketim kültürünün insanlık tarihinde ortaya çıkışını, evrimini ve sadece kar maksimizasyonu odaklı sermayenin insan hayatını psikolojik, sosyolojik ve ekonomik yönden nasıl etkilediğini kavramaya çalışmak ve bu amaçla günümüz insanının kendisini ve çevresini algılayışını, düşünce yapısını ve bu çerçevede yaptığı tercihler ile dünya üzerindeki yaşamı nasıl şekillendirdiğini eleştirel bakış açısıyla değerlendirerek sanatsal yoldan dile getirmek, bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Sanat çalışması raporunun birinci bölümünde, ikinci ve üçüncü bölümde yer alan eserlerin içeriğinin temelini oluşturan bilgilere ve saptamalara yer verilmektedir. Bu bölümde insanın ilk ortaya çıkışından itibaren onu, çağımızın tüketim odaklı yaşayışına getiren süreç incelenmekte ve bu sürecin insan üzerindeki psikolojik etkileri; kibir, nesneleştirme, yabancılaşma gibi kavramlar ile, ekoloji üzerindeki etkileri ise küresel ısınma, kirlilik, çevre felaketleri gibi veriler üzerinden ele alınmaktadır.

İkinci bölümde, çağımız kültürünün tüketim alışkanlıklarına ve bunların neden olduğu sonuçlara yönelik olarak çalışan sanatçılara ve eserlerine yer verilmektedir.

Üçüncü bölümde, sanat raporu çalışmasında yer alan içerik kapsamında seramik form ve yüzeylerde gerçekleştirilen kişisel çalışmalar yer almaktadır.

Anahtar Sözcükler

İnsan, tüketim kültürü, ekolojik-psikolojik etki, sanat, seramik.

ABSTRACT

KORNOŞOR ÇINAR, Duygu. Criticism of Consumption Culture with Ceramic Applications, Master of Fine Arts Artwork's Report, Ankara 2019.

The aim of this study is to try to understand of how consumption culture which based on materiality occurs, evolves and affects human life in terms of psychological, sociological and economic aspects throughout human history , and with that to criticize the perception of human being herself/himself and her/his environment, way of his/her thinking and how she/he shapes the life according to the his/her preferences with these perspective by artistic language .

In the first part of the artwork report, information and determinations that form the basis of the content of the works in the second and third sections are included. This section examines the process that brings the human to its consumption-oriented life from the first existence and examines the psychological effects of this process on human beings by concepts such as arrogance, objectification, alienation and the impacts on ecology through datas such as global warming, pollution, environmental disasters.

In the second part, the artists who work on the consumption habits of our age culture and the results of this habits are included with their artwork.

In the third part, personal works which is carried out on ceramic forms and surfaces in the content of the art report are included.

Keywords

Human, consumption culture, ecological-psychological effect, art, ceramics.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	iii
ETİK BEYAN	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
RESİMLER DİZİNİ	xi
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: İNSAN VE TÜKETİM KÜLTÜRÜ	2
1.1. İNSANIN ORTAYA ÇIKIŞI	2
1.2. TÜKETİM TOPLUMUNA GİDEN SÜREÇ	2
1.3. TÜKETİM KÜLTÜRÜ TOPLUMU	4
1.3.1. Sanayi Devrimi ve Yeni Üretim-Tüketim Dengesinin Yarattığı Kültür.....	4
1.3.1.1. Bireysel Etkiler.....	6
1.3.1.2. Ekolojik Etkiler.....	13
1.3.1.3. Nüfus Artışı.....	24

2.BÖLÜM: SANATTA ÇAĞIMIZ TÜKETİM TOPLUMUNA ELEŞTİREL ÇALIŞMALARDAN ÖRNEKLER	26
2.1. SANAT VE ÇAĞ İLİŞKİSİ.....	27
2.2. SANATTA TÜKETİM TOPLUMUNA ELEŞTİREL ÇALIŞMALARDAN ÖRNEKLER.....	27
2.2.1. Baskı Tekniğiyle Meydana Getirilmiş Çalışmalar.....	27
2.2.1.1. I Shop Therefore I Am / Alışveriş Yapıyorum Öyleyse Varım.....	27
2.2.1.2. Jesus Christ With Shopping Bags / Alışveriş Paketleriyle İsa Mesih.....	28
2.2.1.3. High Roller / Yüksek Rulo.....	29
2.2.1.4. Dear Climate / Sevgili İklim.....	31
2.2.1.5. Paper Bags / Kağıt Torbalar.....	32
2.2.1.6. 10 Commandments For The 21st Century / 20.Yüzyıl İçin 10 Emir.....	33
2.2.2. Enstalasyon Tekniğiyle Meydana Getirilmiş Çalışmalar.....	34
2.2.2.1. Statue / Heykel.....	34
2.2.2.2. The Marfa Stratum / Marfa Tabakaları.....	35
2.2.2.3. Archeology Of The Future / Geleceğin Arkeolojisi.....	36
2.2.2.4. An Ecosystem Of Excess / Aşırılığın Ekosistemi.....	37
2.2.2.5. Crochet Coral Reef / Tığ Mercan Resifi.....	38
2.2.3. Arazi Sanatı Tekniğiyle Meydana Getirilmiş Çalışmalar.....	39
2.2.3.1. Shade Balls / Gölge Toplar.....	39
2.2.3.2. Wrapped Coast / Kaplanmış Sahil.....	40
2.2.4. Performans Tekniğiyle Meydana Getirilmiş Çalışmalar.....	42

2.2.4.1. Antropocene Monument / Antroposen Anıtı.....	42
2.2.4.2. Carne Humana / İnsan Eti.....	43
2.2.5.Hazır Nesne Kullanım Tekniğiyle Meydana Getirilmiş Çalışmalar.....	45
2.2.5.1. The History Of Others / Diğerlerinin Tarihi.....	45
2.2.5.2. Plastic Wave / Plastik Dalga.....	46
2.2.6.Seramik, Cam ve Resim Tekniğiyle Meydana Getirilmiş Çalışmalar.....	47
2.2.6.1. Safety / Güvenlik.....	47
2.2.6.2. Glaciers / Buzullar.....	48
2.2.6.3. Narcissus / Narkissos.....	49
3.BÖLÜM: TÜKETİM TOPLUMUNUN ELEŞTİRİSİNE YÖNELİK YAPILAN ÖZGÜN ÇALIŞMALAR.....	51
SONUÇ.....	74
KAYNAKÇA.....	76
EK 1. Orijinallik Raporu.....	78

RESİMLER DİZİNİ

Görsel	1. Barbara Kruger “Alışveriş Yapıyorum Öyleyse Varım / I Shop Therefore I Am”.....	27
Görsel	2. Banksy “Jesus Christ with Shopping Bags / Alışveriş Paketleriyle İsa Mesih”	28
Görsel	3. Leon Sessix (Dotmasters) “High Roller / Yüksek Rulo”.....	29
Görsel	4. Una Chaudhuri, Fritz Ertl, Oliver Kellhammer & Marina Zurkow “Dear Climate / Sevgili İklim”	31
Görsel	5. Chris Jordan “Paper Bags / Kağıt Torbalar”.....	32
Görsel	6. Tea Makipaa “10 Commandments for the 21st Century / 21. Yüzyıl için 10 Emir”	33
Görsel	7. Chris Jordan “Statue/Heykel”	34
Görsel	8. Fabien Giraud “The Marfa Stratum / Marfa Tabakaları”.....	35
Görsel	9. Margareta Daepf “Archeology of the Future / Geleceğin Arkeolojisi”.....	36
Görsel	10. Pınar Yoldaş “An Ecosystem of Excess / Aşırılığın Ekosistemi”	37
Görsel	11. Margaret Wertheim ve Christine Wertheim “Crochet Coral Reef / Tığ Mercan Resifi”.....	38
Görsel	12. Heather Davis “Shade Balls / Gölge Toplar”.....	39
Görsel	13. Christo and Jeanne Claude “Wrapped Coast / Kaplı Sahil”...40	
Görsel	14. Bruno Latour, Oliver Michelon ve Bronislaw Szerszynski “Antropocene Monument / Antroposen Anıtı”	42
Görsel	15. Carne Humana / İnsan Eti I	43
Görsel	16. Carne Humana / İnsan Eti II	44

Görsel	17. Richard Pell “The History of Others / Diğerlerinin Tarihi”.....	45
Görsel	18. Chris Jordan “Plastik Dalga / Plastic Wave”.....	46
Görsel	19. Kate Mcdowell “Safety/Güvenlik”.....	47
Görsel	20. Mariele Neudecker “Glaciers / Buzullar”.....	48
Görsel	21. Vik Muniz “Narcissos / Narkissos”.....	49
Görsel	22. Duygu Kornoşor Çınar “İşin İç Yüzü”.....	52
Görsel	23. Duygu Kornoşor Çınar “İşin İç Yüzü”, detay I	53
Görsel	24. Duygu Kornoşor Çınar “İşin İç Yüzü”, detay II	53
Görsel	25. Duygu Kornoşor Çınar “Sahip Olunuş”, I	54
Görsel	26. Duygu Kornoşor Çınar “Sahip Olunuş”, II	55
Görsel	27. Duygu Kornoşor Çınar “Sahip Olunuş”, detay.....	56
Görsel	28. Duygu Kornoşor Çınar “Erysichthon”, I	57
Görsel	29. Duygu Kornoşor Çınar “Erysichthon”, II	57
Görsel	30. Duygu Kornoşor Çınar “Erysichthon”, detay I	58
Görsel	31. Duygu Kornoşor Çınar “Erysichthon”, detay II	58
Görsel	32. Duygu Kornoşor Çınar “Erysichthon”, III	58
Görsel	33. Duygu Kornoşor Çınar “Erysichthon”, IV.....	59
Görsel	34. Duygu Kornoşor Çınar “Tüketim”, I	60
Görsel	35. Duygu Kornoşor Çınar “Tüketim”, II.....	61
Görsel	36. Duygu Kornoşor Çınar “Tüketim”, III	61
Görsel	37. Duygu Kornoşor Çınar “7 700 000 000”, I	62
Görsel	38. Duygu Kornoşor Çınar “7 700 000 000”, II	62
Görsel	39. Duygu Kornoşor Çınar “7 700 000 000”, detay	63

Görsel	40.	Duygu Kornoşor Çınar “7 700 000 000”, III	63
Görsel	41.	Duygu Kornoşor Çınar “Talan”, I	64
Görsel	42.	Duygu Kornoşor Çınar “Talan”, detay I	64
Görsel	43.	Duygu Kornoşor Çınar “Talan”, II	65
Görsel	44.	Duygu Kornoşor Çınar “Talan”, III	65
Görsel	45.	Duygu Kornoşor Çınar “Talan”, detay II	66
Görsel	46.	Duygu Kornoşor Çınar “İstila”, I	66
Görsel	47.	Duygu Kornoşor Çınar “İstila”, II	67
Görsel	48.	Duygu Kornoşor Çınar “İstila”, III	67
Görsel	49.	Duygu Kornoşor Çınar “İstila”, detay I	68
Görsel	50.	Duygu Kornoşor Çınar “İstila”, detay II	68
Görsel	51.	Duygu Kornoşor Çınar “İstila”, detay III	68
Görsel	52.	Duygu Kornoşor Çınar “Onlar da 1,2,3...”, I	68
Görsel	53.	Duygu Kornoşor Çınar “Onlar da 1,2,3...”, II	69
Görsel	54.	Duygu Kornoşor Çınar “Onlar da 1,2,3...”, III	69
Görsel	55.	Duygu Kornoşor Çınar “Kuraklık”, I	70
Görsel	56.	Duygu Kornoşor Çınar “Kuraklık”, II	71
Görsel	57.	Duygu Kornoşor Çınar “Kuraklık”, III	71
Görsel	58.	Duygu Kornoşor Çınar “Kuraklık”, IV	72
Görsel	59.	Duygu Kornoşor Çınar “Hadd”, I	72
Görsel	60.	Duygu Kornoşor Çınar “Hadd”, detay I	73
Görsel	61.	Duygu Kornoşor Çınar “Hadd”, detay II	73

GİRİŞ

Sermaye baskısıyla yaratılan tüketim kültürü içinde üretilen sınırsız nesnelere, tüketilmesi amacıyla bireyler delicesine çalıştırılarak, sınırsız bir tüketim çabası içine sokulmaktadır. Tarım ürünlerinin hızlıca büyütüldüğü, hayvanların kısa sürede çoğaltıldığı, tasarımların son hız yenilendiği, ilişkilerin alelacele yaşandığı, fotoğrafların hemen paylaşıldığı bu kültürde mümkün olduğunca çok şeye çabucak sahip olmak, tüketim toplumunda bireyin varlık sebebi ve kanıtı haline gelmiştir.

Yaratılan bu algıyla kendine ve kendi tatminlerine yönelen narsist bireyler de çağımızda büyük harflerle yazılan mutluluğu elde etmek amacıyla gerçek ihtiyaçları yerine yapay isteklere boğularak sermayenin yarattığı nesne bolluğu içinde arsız arzularını tatmine yönlendirilmektedir. Bireyin bu şartlarda doğa, zaman, insan, kişilik, ilişkiler, duygu ve değerler dâhil nesneleştirilerek üretilen her şeyin tüketimini medya ve sistem araçları sayesinde kendine tanınmış doğal bir hak olarak algılaması çok ciddi sonuçlara sebep olmaktadır.

Sistemin bireyde yarattığı bu durum, nesnelere ve nesneleştirilenlerce kuşatılan insanı kendi öz varlığına ve kavramlarına yabancılaştırarak onu duyarsızlaştırıp, insanı bencil, kibirli, değerlerini kaybetmiş, tatmin olmayan, savurgan, üstünlük mücadelesi içinde sermayenin kar amacına hizmet eden bir nesneye çevirmektedir. İnsanın sokulduğu bu durum bireyin kendi yaşamında karar alma sürecini ve önceliklerini belirleyerek küresel ısınma, doğanın talanı, hayvan mağduriyetleri, tür çeşitliğinin azalması, çevre felaketleri, kirlilik, doğal kaynakların ve minerallerin aşırı kullanımı, yağma, savaş gibi pek çok şeye sebep olmaktadır.

Bu çalışmanın amacı; çağımızın baskın kültürü aşırı tüketimin sebeplerini, tarihsel süreç içinde sosyolojik ve ekonomik yönden anlamaya çalışmak, tüketim kültürünün özellikle içinde bulunulan dönemde sebep olduğu bireysel ve ekolojik etkilerine dikkat çekilerek bu konu bağlamında yeni, sanatsal ifade olanaklarını araştırmaktır.

1.BÖLÜM

İNSAN VE TÜKETİM KÜLTÜRÜ

1.1. İNSANIN ORTAYA ÇIKIŞI

Yaklaşık 4.5 milyar yıl önce oluşan dünyamızda insan, günümüzden yaklaşık 2,5 milyon yıl önce Doğu Afrika'da, primatların altında yer alan Hominoidlerin Australopithecus adı verilen maymun türünden evrim geçirmeye başlamıştır. Çeşitli sebeplerle iki ayağı üzerinde farklı yerlere göç eden bu türün bireyleri buldukları ortamlara uyum sağlamaya devam ederek farklı niteliklerde evrimlerini sürdürmüşlerdir (Conroy, 1997, s.62-67).

Doğu Afrika'da evrimine başlayan Homo Sapiens 130 bin yıl önce ilk olarak yakın doğuya sonra da Avrupa ve Doğu Asya'ya doğru yayılmıştır. Ancak fosillerden elde edilen bilgilere göre günümüzden 10 bin yıl önce bu türler arasından çeşitli nedenlerle bir tek Homo Sapiens varlığını günümüze dek sürdürmeyi başarabilmiş ve arkaik insanları meydana getirmiştir (Harari, 2012, s. 19-21).

1.2. TÜKETİM TOPLUMUNA GİDEN SÜREÇ

İnsan, taştan alet yapımı ve avcı toplayıcı yaşam tarzıyla kendi kültür sürecine başlayarak zaman içinde ateşi keşfetmiş, günümüzden 10 bin yıl önce de tarım devrimiyle yerleşik hayata geçerek çeşitli uygarlıklar kurup, inançlar geliştirmiştir.

Meydana gelen tarım devrimi ile yerleşik hayata geçiş, toplum ve yaşam kalıplarının yeniden şekillenmesine sebep olmuştur. Nüfus, gıdanın miktarının bir ölçüde belirlenebilir oluşuyla artış göstermiştir. Artı değer birikimi sonucunda, zamanla sınıf ve devlet otoriteleri oluşmaya başlarken, kabile reisleri gibi baskın erk sahipleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Topluluk içindeki anlaşmazlıklar ve stok malın mülkiyeti sebebiyle avcı-toplayıcı gruplarda pek görülmeyen savaş, tarım toplumu için sıradan hale gelmiştir. Zamanla meydana gelen şehirleşme ile toplum içi farklılaşma giderek artmıştır(Harman, 2010, s.24-29).

Antik dönemde uygarlığın gelişimi sadece sınıfları değil, bu sınıflar arasında eşitsizliği, köleliği, sınıf sömürlerini de ortaya çıkarmıştır. İnsan doğaya hükmettikçe kendi içinde ayrıcalıklı küçük bir zümrenin güdümüne girmeye başlamış, daha fazla erk ve sömürü

İçin kanlı savaşlar çıkmıştır. Savaşlar, ganimet ve köleleştirme ile beraber işgücü sağlarken bu süreçte kaba kuvvet cinsiyet ayrımına sebep olmuştur. Uygarlıkla ortaya çıkan her ilerleme ve buluş, farklı sınıflarca güç ve sömürü amacıyla kullanılmaya başlanmıştır. Zamanla iktidar, rahip yöneticilerden krallara geçse de çıkar çatışması yüzünden sık sık, rahip sınıfınca ve silahlı güçlerce tetiklenen ayaklanmalar ve iç savaşlar yaşanmıştır.

Zaman içerisinde ticaretin gelişmesi sonucu yeni bir sınıf olarak tüccar sınıfı ortaya çıkmış ve güç mücadelesinde taraf olmaya başlamıştır. Halklar çoğunlukla acımasızlığa ve sömürüye maruz kalırken büyük ayaklanmalar çıkmaya başlamış yoksul kesime seslenen Hıristiyanlık güç kazanmış ve MS 380 Yılında Roma İmparatorluğunda resmi din ilan edilerek din devlet yönetimine fiilen dahil olmuştur. Bir asır sonrasında ise İslamiyet tarih sahnesine çıkmıştır.

Orta çağ dönemine gelindiğinde erk mücadelesi büyük uygarlıkların yıkımına yol açmış, savaşçı sınıf büyük uygarlıklar kurmak yerine üretimin sadece toprakla sınırlı olduğu eşitsiz bir yapıyı ortaya çıkarmıştır. Bu yapı, ticareti ve üretimi azaltmışken ortaya çıkan veba ile tamamen bir kaos ortamı meydana gelmiştir. Bütün bunlar şehir sayısının çok sınırlı olduğu feodalizmin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Toprakla sınırlı bu yönetimde serf olan halk, özgürlüğünden yoksun olup lordun malı durumunda yaşamıştır. Rahipler ise geniş arazileri ellerinde bulundurdukları için zenginleşip güç kazanmışlardır.

15.yy ile barutun ateşli silahlarda kullanılmaya başlanması, düzenli orduların oluşması, coğrafi keşifler ile tarım yerine ticaretin maddi güç sağlaması gibi bazı gelişmeler sonucunda lordlar ve orduları zamanla büyük kayıplar vermeye başlamış, Ortaçağın düzeni olan feodalite yıkılarak merkezi krallıkların kurulmasının önü açılmıştır (Harman, 2010, s.35-165).

Yeni düzende önemli rol oynayan coğrafi keşifler; Avrupalıların, pusulanın icadı ve sağlam gemilerin imal edilmesi ile birlikte ucuz mal temini, yeni kaynaklara ulaşım ve misyonerlik faaliyetlerinde bulunmak üzere 15. ve 16. yüzyıllarda okyanuslara açılmasıyla gerçekleşmiştir. Kurulan sömürge imparatorluklarıyla bir yandan Avrupa'nın yoksulluğu sona ererken diğer yandan sömürülenler için ise tam bir yıkım meydana gelmiştir. Elde edilen zenginlikle, yeni bir güç olarak burjuva sınıfı sahneye çıkmaya başlamıştır. Bu keşifler dünya düzenini tamamen değiştirerek yeni toplumsal, siyasal ekonomik ve dinsel yapıların kurulmasına yol açmıştır. Keşifler, aynı zamanda skolastik düşüncüyü zayıflatarak rönesans ve reformun gerçekleşmesini sağlamıştır. Matbaanın da etkisiyle doğru bilgi tabana yayılmaya ve toplumun tüm alanlarında etkili olmaya

başlamıştır. Bu büyük dönüşüm 18.yy'da Aydınlanma Çağına girişi sağlamıştır. Aklın rehberliğinde yeni bir hayatın başlangıcı olan bu dönem hem toplumsal hem de sanatsal dönüşümlere sebep olurken aynı zamanda insanlığı yeni bir evreye sokacak Sanayi Devriminin de temelini oluşturmuştur (<https://www.ekopangea.com/2017/09/14/cografi-kesifler/>).

1.3. TÜKETİM KÜLTÜRÜ TOPLUM

1.3.1. Sanayi Devrimi ve Yeni Üretim-Tüketim Dengesinin

Yarattığı Kültür

Şehirlerdeki nüfusun giderek çoğalarak iş gücü yaratması, buhar makinesinin keşfi, emperyal yapının sağladığı kaynaklar ve pazar ortamı, özel mülkiyetin ortaya çıkışı ve kapitalizmin gelişimi gibi sebeplerle aydınlanma çağını takiben 18. ve 19.yüzyıllarda sanayi devrimi gerçekleşmiştir. Bu devrim buhar gücü gibi pek çok yeni üretim olanaklarıyla makineleşme sağlayıp üretim yapısını kökten değiştirmiştir.

Sanayi devriminin hızlı ilerleyişi sonucunda toprağa dayalı yaşam şekli geri planda kalmış ve bir tür ücretli köle olan işçi sınıfı şehirlerde ortaya çıkmıştır. Hız kesmeyen bu açlık ve sermayenin güdümündeki emperyalizm, birinci dünya savaşının çıkmasına ve sömürüye dayanan dünya üzerindeki eşitsizliğin daha da artmasına sebep olmuştur. Her ne kadar sanayileşmenin yaşandığı toplumlarda yaşam kalitesi yükselip bilim ve teknik alanlarında ilerlemeler olsa da aslında bu durum dünya çapında bireysel, toplumsal ve çevresel sorunların miladını oluşturarak insan hayatını tümünden etkileyen sonuçlar meydana getirmiştir(Harman, 2010, s.375-415).

Sanayi devrimiyle yaratılan yeni teknolojiler ve ortaya çıkan bilgi birikimi, insanlık tarihinde yeni bir dönem başlatmıştır. Küçük değişikliklerle çağlar boyunca devam etmiş olan basit üretim ve tüketim süreci, yerini seri imalat yapan makinelere ve yüksek enerjili fosil yakıtların kullanımına bırakmıştır. Bu süreç, sermayenin güçlenmesine, güçlendikçe dünyaya daha fazla egemen olmasına, kar artışı için kaynakların daha fazla sömürülmesine ve pek çok savaşa sebep olmuş, bunların yanında sermaye firınınin odunu mahiyetindeki tüketim toplumunu yaratmıştır.

Tüketim, Karalar'ın verdiği tanıma göre "insan gereksinimlerini ve ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla üretilen mal ve hizmetlerin kullanımı" olup (2004, s.9) bu bağlamda insan, kendisine fayda sağlamak amacıyla nesnelere üretmekte ve bu nesnelere faydalanarak, yani bunları tüketerek var olmaktadır, yani en azından uzunca bir süre bu şekilde var olmuştur. Yine, Giddens'in sosyoloji kitabının 601. Sayfasında yaptığı tanıma göre "Tüketim; insanlar, kurumlar ve toplumlar tarafından kullanılan mallara, hizmetlere, enerji ve kaynaklara karşılık gelir. Tüketim hem olumlu hem de olumsuz boyutları olan bir olgudur" (2005).

Ancak günümüzde tüketim, sermayenin etkisiyle olumlu tanımlamadan uzaklaşarak insanların ihtiyaçlarının karşılanarak fayda sağlanması olmaktan çıkmış, insanın dizginlenemez iştahının sergilendiği en vahşi alan olmuştur. Tüketim böylelikle insan ve doğa birlikteliğinin en büyük tehdidi durumuna gelmiş, insan da kontrolsüz tüketimiyle ekosistemlerin tümüne müdahalede bulunur olmuştur.

Bu açgözlülüğün insan türüne ve dünyaya verdiği zararın önüne geçilmesi günümüzün en büyük sorunu haline gelmiştir. Ancak sermayenin hükmettiği bu yeni gerçeklikte, insana; tükettikçe daha kaliteli yaşayacağı, hayatın daha fazla tadını çıkarıp mutlu olacağı inancı yerleştirilmektedir. İhtiyaçlarımızın piyasa tarafından belirlendiği bu dönemde, tüketimimiz var oluşumuzun kanıtı haline getirilmeye çalışılmış ve büyük oranda başarılıdır. Bununla birlikte söz konusu tüketim alışkanlıkları nedeniyle dünyamızın kaynakları da geri dönülemez şekilde hızla yok edilmektedir.

Umberto Eco'nun "sahte olarak üretilen ancak bizim gerçek sandığımız bir şey varsa, o da bizdeki satın alma isteğidir" (2017, s.102). Saptaması çağın insanını ve durumunu yalın bir biçimde gözler önüne sermektedir İnsanların kendilerinin zannettikleri ihtiyaçları, istekleri piyasa sisteminde kodlanmaktadır.

Baudrillard Tüketim Toplumu kitabında (2016, s.11) tüketimi şöyle nitelenmektedir:

"Tüketimin (sadece nesnelere değil, aynı zamanda kolektive ve dünyayla) etkin bir ilişki biçimi, üzerinden tüm kültürel sistemimizin kurulduğu sistemli bir etkinlik ve global yanıt biçimi olduğunu daha baştan açıkça ortaya koymak gerekir."

Tüketim odaklı sistem, tüketimi hızlandırmak için elinden geleni yapmakta, ürünün önceden satın alınmasını sağlayıp parasını sonradan kredi ya da kredi kartları yoluyla talep etmektedir. Hem parasızlığın tüketimin önüne geçmesine engel olmaya

çalışmakta ve hem de hızlı bir tatmin sağlayarak kişiyi bir sonraki açlığa hazırlamaya başlamaktadır. Meta da ihtiyaç gideren bir şey olmaktan çıkarak, sadece üretim ve tüketim aracı haline gelmektedir (Baudrillard, 2014, s.191-200).

Baudrillard bu durumu Tüketim Toplumu kitabının 95.sayfasında (2016); “Tüketim toplumu aynı zamanda tüketimin öğrenilmesi toplumu, tüketime toplumsal bir biçimde alıştırılma toplumdur.” Şeklinde belirtmiştir.

Bu sebeple tüketim motivasyonu sağlayacak algı biçiminin çeşitli araçlarla bireye benimsetilmesi gerekmektedir. Bu da satın aldıkça mutlu olunacağını, bir şeyleri deneyimledikçe kişinin kendini daha iyi hissedeceğini söyleyen baskın algı kültürüyle gerçekleştirilmektedir. Tüketim çağında birey tüketerek piyasaya hizmet eder konuma gelmiştir.

Tüketim toplumunu niteleyen özellik bir şeye ihtiyaç duyulup o ihtiyacı karşılamaya yönelik malın alınması ve ondan faydalanılması olgusu değil, tüketimin kendisinin bir ihtiyaç haline gelmesi, bireyin tükettiği mala değil tüketime ihtiyaç duymasıdır.

Tüketim hem bireysel bazda hem de devlet politikaları sonucu gerçekleşmekte olup bunun çok çeşitli etkileri bulunmaktadır.

1.3.1.1. Bireysel Etkiler

Kapitalizm, insanı tüketimin hem öznesi hem de nesnesi haline getirmiş, insanın kimliğini tahrip etmiştir. Aracı konumunu indirgenen insan, tüketim kültürü içinde aynı doğa gibi sömürülmekte ve bunun sonucunda dengesini yitirmektedir.

Psikeart dergisinin Yabancılaşma sayısında bu durum şu şekilde ifade edilmiştir:

“Sermaye kendi varlığının devamı için bencilce yaşayan, hayata karşı hiçbir sorumluluk hissetmeyen, tuhaf yaşam tarzlarına sahip, düşünmeyen, duyarsız, kibirli, tüketim odaklı insanlar yaratmıştır. Ancak silah, ilaç, uyuşturucu, fuhuş, tefecilik, çevre kirliliği, şiddet, obezite... bütün bunlar yaşamımızın ölümcül bir hal aldığıının da kanıtlarıdır” (Art Psikiyatri Tedavi, Eğitim, Araştırma Yayın ve Kurumsal Danışmanlık, 2011, s.65).

Bu bölümde insanların tüketim kültürü içinde nesnelere nasıl sahip olduğu ve bu sahip oluş sonunda meydana gelen yeni ilişki biçimleri ele alınarak, sistemin yarattığı “tüketilen tüketici” bireylerinin özellikleri belli başlıklar altında ele alınacaktır.

Bencillik(duyarsızlık)

Türk Dil Kurumu sözlüğünde, “kendi çıkarını düşünmenin bütün bilinçli eylemlerin ana güdüsü olması durumu” (<http://www.tdk.gov.tr/>) olarak tanımlanan bencillik, tüketim toplumunun bireylerinde görülen ortak özelliklerden biridir. Günümüz kültüründe çağımız insanı hayatı ıskalama korkusuyla sahip olduğu tüm olanakları sonuna kadar kullanarak her şeyi deneyimlemek istemektedir. Böylelikle birey, piyasa tarafından sermayenin hizmetine sokularak ‘içindeki sese kulak ver’, ‘iyi hisset’, ‘senin hayatın senin kuralların’ algısıyla kişideki bencillik körüklenmekte, kişi sınırsız tüketime yöneltilmektedir (Baudrillard, Tüketim Toplumu, 2016, s.20-23).

Bireyleri tüketime yönlendirmek amacıyla mutlu olmanın önemli olduğu çağımızda her şeyi hiçe sayarak mutlu olma yoluna giren insan neye mal olduğunu umursamadan ona mutluluk getireceğini düşündüğü ya da ona mutluluk getireceği düşündürülen tüm metaları elde etme yoluna sokulmaktadır. Bireyin tamamen kar amacıyla yaratılmış olan nesne bolluğuna sahip olabilmesinin, özellikle medya ve sistem araçları sayesinde kendine tanınmış doğal bir hak olarak görmesi sağlanmaktadır. Çağ tarafından oluşturulan toplumsal narsizm ile birey çevresindeki her şeyi kendi yaşam amacı olan bencil hazların tatmini doğrultusunda sınır tanımayarak sömürmektedir. Bu algıda kişi, dünyayı kendi ve kendi dışındaki her şey olarak kesin bir sınırla ikiye bölmekte ve ikincisini birincisinin hizmetkârı olarak görmektedir (Freud, 2011, s.20-69).

Bencillik, empati kurmaya engel olduğu için bireyin sadece kendi istekleri doğrultusunda hareket etmesine sebep olmakta ve bireyi sonuçlarını düşünmediği umarsız bir tüketime sürüklemektedir. “Birey ne kadar kendine dönerse tatmini o kadar azalacak, tatmini azaldıkça dış tüketim artacaktır” (Art Psikiyatri Tedavi, Eğitim, Araştırma Yayın ve Kurumsal Danışmanlık, Narsizm, 2010, s.82). Yani birey bencilce yaşadığı sürece tüketimi hız kazanacak ve yaratılan tüketim toplumu sermayeye hizmet edecektir.

Kibir

Türk Dil Kurumu sözlüğünde “kendini herkesten üstün tutma, büyülenme” olarak tanımlanan kibir, tüketim toplumu bireylerinde sistemin aradığı ve yaratılması için çaba harcadığı bir özelliktir. Sermaye odaklı çağın istediği kibirli bireylerdir. Çünkü kibir, insanın kendi sınırını aşması, haddini ve hakkını bilmemesidir. Her şeyin kendi hizmetinde olduğunu, her şeye hükmedebileceğini düşünen kendini benzersiz gören bireyler sadece kendilerine ve kendi tatminlerine odaklanarak bütünün bir parçası

olmaktan uzaklaşır ve kendini, varlıkların en üstüne yerleştirerek her şeyi hakkı olarak görür.

Kendi gerçekliğinden habersiz olan birey, kendini gerçekleştirme uğruna abartır, üstünlük kurar. Egosunun güdümünde kendini gösterir, beğenir ve başkalarının da beğenmesini ister. Her şeyi kibrinin kurbanı ederek nesneleştirir. Kendi dışındakilerin öznel varlığını inkâr eder. Arzulama noktasında sınır tanımaz (Art Psikiyatri Tedavi, Eğitim, Araştırma Yayın ve Kurumsal Danışmanlık, Kibir, 2018, 5-17). Kişideki kibir, kişiyi sınır tanımaz kılıp aşırı tüketime yönlendirir ve bu süreçte kişi kendi dışındaki her şeye mal muamelesi yapar.

İnsan, kibri nedeniyle kendisinin yeryüzünde yaşayan canlılardan sadece biri olduğunu kabul etmemekte, inatla kendini üstün, diğer canlıları ise harcanabilir nesnelere olarak görmektedir. Oysa, Jones Salk'ın belirttiği gibi "Dünya üzerinde tüm böcekler bir anda yok olsa dünya üzerindeki yaşam elli yılda sona erer. Dünya üzerindeki tüm insanlar bir anda yok olsa elli yıl içinde dünya üzerinde canlılık çeşitlenir, gelişir" (Art Psikiyatri Tedavi, Eğitim, Araştırma Yayın ve Kurumsal Danışmanlık, Kibir, 2018, s.57).

Değer Kaybı

Tüketim düzeni, insanlığı nesne bolluğuna boğarak arsız bir toplumun tohumlarını ekmektedir. Bu da günümüz insanında, varlığın temeli olan hassasiyetleri yok etmekte, tüketen ve tükettikçe varlığını kanıtladığını düşünen saplantılı bir insanlık ortaya çıkarmaktadır. İnsan, tüketim mantığıyla kendi varlığından uzaklaştıkça hayatın amacını, özünü kaybetmektedir.

Birey, yaşamını sistemin belirlediği başarı kıstaslarıyla uyum içinde yürütebilmek için kendi değerlerini tüketen bir fedakârlıkta bulunmaktadır. Vicdani sorgulama yapmayan, duyarsız ve rekabet içindeki birey, sermayenin amaçlarına daha iyi hizmet etmekte olup yaratılan reklam ve marka kültürü ile bu durumun devamı sağlanmaktadır. Medya aracılığıyla dayatılan yeni değerler aile ve toplumun bünyesini farklılaştırmakta kişiye yeni değer yargıları yüklemektedir. Bireyi nesne baskısı altına alan sermaye, para takıntısının ortaya çıkmasına sebep olurken bireyin, kendisine köleliği andıran şekilde bağlanmasını sağlamaktadır.

Çağımız tüketim toplumunda Freud'un belirttiği gibi, insanlar yaşamlarındaki gerçek değerleri kaybedip sermaye çıkarlı güç peşinde koşarak hayatlarını yaşamaya çalışmaktadır. (2011, s.15) Bu durum da kişinin zamanla kendisine (intihar, depresyon,

yeme bozuklukları gibi) ve çevresine (hırsızlık, talan, işkence ve cinayet gibi) karşı şiddet eylemlerine yönelmesine sebep olmaktadır.

Nesneleştirme-Nesneleştirilme

Türkcebilgi web sitesinde “Daha önce ticari bir mal niteliğinde olmayan bir şeyin mallaşması, değişik tokuş edilebilir ticari bir eşya haline gelmesi” (<https://www.turkcebilgi.com/>) olarak belirtilen nesneleştirme kavramı günümüz tüketim toplumunda satılıp kar getirebilecek her şeyi kapsamaktadır. Çağın kapitalizminde nesneleştirme yeni alanlara girerek tarihi boyunca sahip olduğu en geniş sınırlara ulaşmıştır (Ritzer, 2016, s.106). Doğa, zaman, insan, kişilik, ilişkiler, duygu ve değerler, yani her şey nesneleştirilerek tüketime sunulmuştur. Zaten piyasanın nesneleştiremediği bir şeyin varlığı da önemsizdir.

Tüketim odaklı bu düzen, nesneleştirmeye engel olacak duyarlılığın ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmaktadır. Sistem, kendi varlığı için maddiyata güdümlü, meta fetişisti bireyler istemekte ve her şeyi, etiketi olan bir tüketim nesnesine çevirerek kendini nesnelere yoluyla tanımlayan bu bireylerin alımına sunmaktadır. İnsan bile sermayenin karşısında nesneleştirilerek yine kar gereği kıtlığa ya da yoksulluğa sürüklenebilmektedir. Bunun sonucunda oluşan sağlıklı toplum, kazanç sağlandığı sürece göz ardı edilmektedir. Önemli olan nesnelere sorgulanamaz gücüne olan inancın sürmesidir. Bu da görsel ve yazılı iletişim araçları ile yapılmaktadır. Özellikle televizyon, insanları sınırsız nesnelere sistemi içine hapsetmekte ve insanların bu yönde davranış ve tercihlerde bulunmalarını sağlamaktadır (Baudrillard, Tüketim Toplumu, 2016, s.12-25).

Böylelikle günümüz insanı da, erdemlerden yoksun, tüketim odaklı, nesnelere tapan görüntü insanı haline gelmektedir. Esasen bir insanın adil bir vicdana sahip olmasındansa pahalı bir takım elbiseye sahip olması sermaye için daha önemlidir. Eğer insanın vicdanından kar elde etmek mümkün hale gelirse sermayenin onu da pazarlaması kaçınılmazdır.

Kitle iletişim araçları ve özellikle de televizyonun mükemmel şekilde desteklediği nesne bolluğunun korkutucu ya da edepsiz bu dünyası insanı ‘uygar’ olmaktan uzaklaştırarak nesnenin egemenliğinde asıl insanı nesneleştirerek sömürmektedir. Her şeyi nesneleştirerek elde etme yoluna girip kısa bir süreliğine mutlu olan insan, bunu yaparken insani doğasını kaybedip nesnelere tutsak edilmektedir (Baudrillard, Nesnelere Sistemi, 2014, s. 147-166) .

Tatminsizlik

Türk Dil Kurumunca hiçbir şeyden memnun olmama, her şeyden çabuk sıkılma, doyuma ulaşamama olarak tanımlanan tatminsizlik, çağımızda sermayenin yarattığı doyumsuz bireylerin bir diğer ortak özelliği olmaktadır.

Sistemin yarattığı yapay ihtiyaçlar hiçbir zaman gerçek ihtiyaçların yerine geçemediği ve bu yapay ihtiyaçların giderilmesinden elde edilen tatmin değeri yetersiz kaldığı için kişi psikolojik doyuma ulaşamamakta ve kronik tatminsizlik yaşamaktadır. Daima sahip olma isteği içindeki bireyler, tüketim yoluyla birer yok etme makinesine dönüşmektedir.

“Kapitalist düzende anlık tatmin, çabuk sıkılma, yeni nesne arayışı, o nesneden o nesneye geçiş, tüketme, yeniden tüketme hali şeklinde boşlukta kalmış özneler oluşur. Nesneleşmiş, şeyleşmiş, kendi ruhunu kaybetmiş, kendini tanıması imkânsızlaşmış, mutsuz insanlar adeta özne karikatürleri gibi boşlukta yüzerler” (Art Psikiyatri Tedavi, Eğitim, Araştırma Yayın ve Kurumsal Danışmanlık, Yabancılaşma, 2011, s.80).

Çağımızda sermayenin üretim-tüketim felsefesi etkisiyle, ihtiyaçlar aslında karşılanmamakta, sadece nesnenin hipnotik etkisi altında yaratılıp yönetilmektedir. Çünkü sermayenin yarattığı arzın bir şekilde tüketilmesi şarttır ve bu bireyde hissettirilen ihtiyaç duygusu ile sağlanır. Bu kapitalizmin istediğidir ve sonsuz tüketim için bu ihtiyaç duygusunun tatmin edilememesi istenmektedir.

Tüketim kültüründe önemli olan, bir şeyin sürekli olmayıp geçici olmasıdır, buna insan ilişkileri ve duygular da dâhildir. Çünkü ancak bu çabuklaştırma ile sınırsız tüketim gerçekleştirilebilir. Yaşandığı anda hemen yok olmaya başlayan yapay tatminler evreni anımsal odaklıdır. Satış ve alış sürelerindeki hız nesnelere sahip oluştan alınacak hazzı azaltır ve kullan at bireylerin oluşmasını sağlayarak işleyişi bir tüketim çılgınlığına dönüştürür (Kovel, 2017, s.90).

Kişi başına düşen gelir artışı, bilim ve teknolojik gelişimin yarattığı refah insanların mutluluk oranlarını çok az etkilemektedir. Baudrillard'ın dediği gibi “alabileceklerin en çoğunu almaya zorlanan insanlar birbirlerinden kopmuş ve bölük pörçük bir yaşam sürmeye başlamışlardır” (Şeytana Satılan Ruh, 2015, s.144). Bunun sebebi imkanlar artıp refah yükseldikçe isteklerin de aynı oranda artması ve tükettiği ile tatmin olamayan bireylerin ortaya çıkmasıdır.

Eşitsizlik

Günümüzde ekonomik kazanç odaklı büyük firmalar, insanlarda dizginlenemez bir sahip olma isteği ve aynı ölçüde büyük bir tatminsizlik yaratırken tarihtekilerden farklı

yeni bir toplumsal düzen oluşmaktadır. Kapitalizm ve tüketim odaklı toplum, birey ve toplum düzeyinde ayrıcalıklar-ayrışmalar yaratarak tekrar ve tekrar eşitsizliklerin oluşmasına ya da derinleşmesine sebep olmaktadır.

Kapitalist sisteminin temeli olan özel mülkiyetin yarattığı ayrıcalıklar, insanlar arası eşitsizliğin başlangıcı olmaktadır. Sistem, insanları, tüketerek mutlu olabileceklerine inandırdığı gibi nesnelere ve tüketim kalıpları da eski sınıf farklılıklarını ortadan kaldırarak, onun yerine yeni bir toplumsal hiyerarşi oluşturmuştur (Baudrillard, Nesnelere Sistemi, 2014, s.17-23).

Baudrillard "Nesnenin iki fonksiyonu vardır; biri kişinin ihtiyacını gidermek ikincisi toplum içinde ayırım sağlamak" demektedir(Nesnelere Sistemi, 2014, s.173) . Bu noktada tüketimin asıl nedeni ihtiyaç gidermekten öte toplum içinde farklı olabilmek, yüksek statü kazanabilmek olmaktadır. Birey sahip olduğu her nesnenin kendisini farklı kıldığını düşünmektedir (Yalçın, Ekolojik İkilemeyle İlişkin Tutum, Toplumsal Sorumluluk ve Yabancılaşmanın Toplumsal Değer Yönelimi Açısından İncelenmesi, 2009, s.55). O yüzden sürekli ihtiyacının ötesinde satın alıp tüketmektedir.

Hangi metaya ne oranda sahip olduğu sınıflandırma yaratıp toplum içinde farklılaşmaya ve eşitsizliğe sebep olmaktadır. Çünkü nesnenin kendi amacı dışında bir değer kodu olmakta ve ona sahip olanda toplum içinde bir farklılaşma sağlamakta ya da daha doğru bir yaklaşımla "farklılaştığını" düşünmektedir. Birey, adeta o nesnenin toplum için olan anlamına sahip olarak statü kazanmaktadır. Baudrillard'ın belirttiği gibi "eşyanın kıymeti yarattığı toplum içi ayırımdır. Ücretini de bu belirler"(Nesnelere Sistemi, 2014, s.186).

Savurganlık

Türk Dil Kurumunca "Tutumsuzluk, müsriflik, israf" olarak tanımlanan savurganlık, tüketim toplumunun en belirgin ve esasen de tüketim toplumu mühendislerince amaçlanan temel özelliğidir. Bu kültürde birey, rekabet, kıyas ve ilk olma arzusuyla faydasına ve gerekli olup olmadığına bakmadan metaya sahip olmak istemektedir. Çünkü önemli olan kendini tanıyıp, bütünlük sağlayarak gerçek ihtiyacına yönelik hareket etmektense toplum içinde ona statü sağlayan, iyi bir görünüm veren mallara ego ve açgözlülük içinde sahip olmaktır.

Kendini, sahip olabilme gücüyle gösteren tüketim, bir zenginlik göstergesi olarak algılanmaktadır. Toplum baskısıyla bu gösterisel oyuna insan alet olmakta ve savurganlık sanatını sergiler hale gelmektedir (Baudrillard, Nesnelere Sistemi, 2014, s.75-78). Bu hastalıklı nesne düşkünlüğü tüm hayatı egemenliğine almış durumdadır

(Baudrillard, Nesnelere Sistemi, 2014, s.156). İnsan hem yaşamının kanıtı olarak hem de ölüm kaygısından kurtulmak için harcayıp sahip olmakta ve bunu sergilemektedir. Artık alış veriş yapmak doğal yaşayış tarzı haline gelmektedir (Baudrillard, Nesnelere Sistemi, 2014, s.120-121).

Tüketimin sonsuzluğunu sağlayabilmek amacıyla sistem, ürünlere basit, kayda değer olmayan eklemeler yaparak, 'yeniler' yaratma yoluna girmekte ya da dayanıklı ürünler yerine belirlenen tarihte bozulan sonra da yenisi alınması gereken ürünler üretmektedir. Böylelikle tüketimin sürekliliği sağlanmaya çalışılmaktadır (Baudrillard, Nesnelere Sistemi, 2014, s. 175-180). Bunun sonucunda da etrafımız kullanılmış ve tüketilmiş nesnelere çöplüğü haline gelmektedir (Eco, 2017, s.27). Yani özetle sermaye çöp üretmekte ve bu çöpü renkli ambalajlarla bireye satmaktadır. İnsanın içgüdüleri dizginlenmedikçe, bireysel derinlik artırılmadıkça bu gidişe de dur demek çok zor olacaktır.

Yabancılaşma

Yabancılaşma en basit tanımıyla "gerçeklikten uzaklaşma, duyarsız olma durumu olarak" tanımlanabilir (Art Psikiyatri Tedavi, Eğitim, Araştırma Yayın ve Kurumsal Danışmanlık, Yabancılaşma, 2011, s. 3). İnsan ırkının iki büyük yabancılaşması olmuştur; biri, doğaya yabancılaşıp kendi kültürünü oluşturması, ikincisi ise tüketim toplumunda gerçekleşen nesneleşme ve nesneleştirme durumuna karşı bireyin kendine yabancılaşmasıdır. Yabancılaşma, yapısı gereği bireyde anlam kaybına yol açmakta ve bireyin varlık nedenini sorgulamasına engel olmaktadır (Art Psikiyatri Tedavi, Eğitim, Araştırma Yayın ve Kurumsal Danışmanlık, Yabancılaşma, 2011, s. 5-12).

Tüketim toplumunda insan ilişkilerinin de nesneleştirilerek tüketim ürünü haline getirilmesi sonucunda gerçeklik ve güvenilirlik yitilmektedir. Baudrillard'ın Tüketim Toplumu kitabının (2016) 208. sayfasında belirttiği gibi toplumsal ilişkinin göstergeler biçimi altında toplumsal devreye sistematik olarak yeniden şırınga edilmesi ve gösterilen bu ilişkinin, bu insani sıcaklığın tüketimine bu tabanda tanık oluyoruz.

Eric Fromm da yabancılaşmayı, kapitalizmden ve kapitalizmin yarattığı tüketim toplumundan ayrı almamakta, "Tüketmeye güdülenen, alabildiğince çok şeye sahip olma yarışı için eğitilen ve çarkın bir dişlisi ya da bir otomat gibi yaşayan öznelerin mutlu olması mümkün değildir" demektedir (Art Psikiyatri Tedavi, Eğitim, Araştırma Yayın ve Kurumsal Danışmanlık, Yabancılaşma, 2011, s.40).

Sürekli ve sonsuz tüketim isteği kapitalist küreselleşmenin temelinde yatan ve küresel tekeller tarafından teşvik edilen bir projedir (Coşkun, 2011, s. 1-4). İnsanın üretimi fayda için değil tüketim için olduğunda insan hem kendine hem de çevresine yabancılaşarak toplumsal sorumluluktan uzaklaşmıştır (Yalçın, 2009, s.85, s. 107). Bu durum da kopukluğa ve acımasızlığa neden olmaktadır.

Gerçekte İnsan, kendi kapitalist üretim ilişkileri içinde bir tür nesneye dönüşerek, kapitalist pazarın bir uzantısı haline gelmekte ürettiğinin kölesi olmaktadır. Farkında olmasa da tüketimin merkezinde olduğu için tükettiği kadar tükenmektedir (Art Psikiyatri Tedavi, Eğitim, Araştırma Yayın ve Kurumsal Danışmanlık, Yabancılaşma, 2011, s.29). Bu tükenişin şiddetini de insanın doğaya, insan doğasına olan uzaklık belirlemektedir.

1.3.1.2. Ekolojik Etkiler

Tarih öncesi insanların ve özellikle avcı-toplayıcı grupların çevrelerine müdahalesi, dünyanın düzenine etki etmeyecek durumdayken zamanla gerçekleşen teknolojik gelişmeler ve bunun sonucunda sistem tarafında oluşturulan üretim-tüketim kalıpları ve alışkanlıkları sayesinde insanın çevresine müdahalesi olumsuz anlamda gitgide artmakta ve ekolojik sistemin bu durumu telafi edememesine sebep olmaktadır. Bu durum, sistemin insanı, insanın da sistemi etkilediği bir kısır döngüyü meydana getirmektedir.

“Nobel Ödüllü kimyacı Paul Crutzen’in, yerbilimciler Jan Zalasiewicz ve Mark Williams ile WillSteffen’den oluşan bir ekip, Environmental Scienceand Technology dergisinde yayımladıkları çalışmada, Dünya’yı etkileri milyonlarca yıl sürecek değişimlere uğrattığımız için, Dünya’nın yeni bir jeolojik döneme girdiğini ve bu döneme Antroposen denmesi gerektiğini savundu”

http://vizyon21y.com/documan/Genel_Konular/Guncel/Dusununce/Jeolojik_Imzamiz_Antroposen.pdf s.2.

Sanayi devrimi ile başlayan ve gittikçe hız kazanan ve insanın yeryüzüne müdahalesinin olumsuz anlamda giderek arttığı bu kâr odaklı dönemde, hızlı nüfus artışı, doğal kaynakların kontrolsüzce tüketimi ve sera gazlarının artması, çevre kirliliği gibi önemli olaylar gözlemlenmektedir.

Sermayenin devlet yönetimlerine sızmasıyla dünya genelini etkileyen tüm kararlar kâr odaklı alınmaya başlanmaktadır. Sermaye güçlenip geliştikçe doğaya müdahalesi de kontrol edilemez hale gelmekte ve kâr getiren her şeyden yararlanmaktadır. Sermaye,

hammadde olarak insanı, doğayı, kültürü ve değerleri bilim ve teknolojinin sağladığı olanaklarla son raddesine kadar sömürürken bunun yarattığı tahribatın insana ve ekolojik sisteme ciddi maliyeti olmaktadır. Şu anki çevre sorunlarının kaynağının sermayenin kesintisiz genişleme isteği olduğu tartışmasızdır.

İnsanın doğayı sermaye güdümünde dönüştürmesi ve sermayenin yarattığı ekolojik krizler insanın tüketim odaklı yaşamının sonucu niteliğindedir. Yaşamın ilk ortaya çıkışından beri herhangi bir canlı türü dünya düzenini bu denli negatif yönde etkilememiştir. Büyük yok oluşlar, türlerin sona erışı ya da iklim değişiklikleri jeolojik dönemlerde sıklıkla karşımıza çıksa da bunun sebebi yine doğanın kendisi olmaktadır. Oysaki günümüzde insanın etkisi büyük felakete sebep olan unsurlarla karşılaştırılarak değerlendirilir olmakta, özellikle son dönemlerde nükleer etkimizle doğaya müdahalemiz daha da çirkinleşerek artırmaktadır (Harari, Homo Deus, s.85). Eko sistemlerin her birine kontrolsüzce ve düşüncesizce yapılan her küçük müdahale, büyük bir kriz olarak geri dönmektedir.

Küresel Isınma

“Küresel ısınma, atmosferin kimyasal yapısındaki değişiklikler yüzünden, yeryüzünün ortalama ısısının giderek artması demektir” (Giddens, 2005, s.612). Esra Gürbüz’ün Jeolojik imzamız antroposen yazısında tanımlandığı şekliyle ise “Yerküreden yansıyan ışınların başta karbondioksit, metan ve su buharı olmak üzere atmosferde bulunan gazlar tarafından tutulmasına sera gazı etkisi denir ve bu küresel ısınmaya sebep olur” (<http://www.acikbilim.com/2015/08/dosyalar/antroposen-cagi-basrolde-insan.html>, s.3).

Orman alanlarının tahribatı ile birlikte fosil enerjinin kullanımı yoğun karbon miktarına sebep olmakta ve dünya üzerinde sıcaklığı arttırmaktadır.

Giddens’in sosyoloji kitabının 616. Sayfasında belirttiği gibi son yüzyılda ısı 0.4 derece artmıştır (2005). Bunun en büyük nedeni de sermayenin yüksek enerji kullanımlı üretim politikası ile salınımı artan karbondioksit, metan ve azot gazlarının sera etkisine sebep olmasıdır. Yeryüzünün yüz milyonlarca yılda oluşturduğu fosillerden elde edilen enerji sanayi için çok önemlidir. Fakat Kovel’in, Doğanın Düşmanı adlı kitabında belirtildiği gibi “Sanayi dünyası bir gün içinde on bin yıla tekabül eden biyo-ekolojik faaliyeti tüketmektedir” (2017, s.174). İnsanoğlunun bu tüketimiyle yaptığı 100 yıllık etki yeryüzü iklimini ileriye dönük olarak onbinlerce yıl etkilemiş bulunmaktadır. Bu hızlı etki doğanın telafi edebileceği oranın çok üstündedir. Bu kullanımın en büyük çıktısı da küresel ısınmadır.

Fakat Harari'nin belirttiği gibi "Küresel ısınma üzerine yapılan hiçbir konferans, zirve ya da protokol, sera gazı emisyonunu dizginlemeyi başaramadı. Emisyonlar yalnızca ekonomik kriz ve durgunluk dönemlerinde düşmektedir"(Homo Deus, 2017, s.228).

Küresel ısınmanın okyanuslarda da çok ağır etkileri olmaktadır. Öyle ki; okyanus sularında, küresel ısınmadan kaynaklanan bir santigrat derecelik artış okyanuslardaki oksijen miktarını düşürmekte, okyanus yaşamını olumsuz etkilemektedir. Küresel ısınmanın okyanuslardaki bir diğer etkisi iklim bilimcilerin raporunda "buzulların erimesiyle denizlerin 8-88 cm kadar yükseleceği ve uzun vadede Dünya'nın fiziksel yapısında ciddi değişiklikler ortaya çıkacağı" şeklinde belirtilmiştir (http://vizyon21y.com/documan/Genel_Konular/Guncel/Dusununce/Jeolojik_Imzamız_Antroposen.pdf s.3).

Bütün bunlara rağmen, dünya nüfusunun %20 sini oluşturan ve tüketimi daha çok olan sanayi ülkeleri sera gazının %75'ine sebep olmaya devam etmektedir. Bu da, üretilen malın tüketimi sonucunda elde edilecek kârın hedeflendiği bir sitemde durumun değişmeyeceğini açıkça göstermektedir.

Buzulların Erimesi

Yaklaşık 34 milyon yıl önce buzlanmaya başlayan Kuzey Kutbu küresel ısınma sonucunda son 50 yıldır küçülmekte ve boyutlarının üçte birini kaybetmiş bulunmaktadır. Günümüzde buzullar tarih boyunca en düşük seviyelerinde olmasının yanı sıra erime sonucu ortaya çıkan sular güneş ışığını yansıtmayıp emmeye başlamakta ve ısınma sürecini daha da hızlandırmaktadır (<https://www.ntv.com.tr/galeri/teknoloji/kuresel-isinma-kapimizda-kuzey-buzullari-ucte-bir-oraninda-kuculdu>). Ayrıca bu bölgedeki buzulların erimesinin etkisiyle toprağa hapsolmuş olan metan gazının serbest kalması sıcaklığın artmasına ve buna bağlı olarak erimenin iki kattan fazla hızlanmasına yol açmaktadır (http://www.johnkyrk.com/Sezen_2012_AT228_antroposen.pdf s.6-7).

"NASA'ya ait uydu ölçümlerine göre 2013 yılı itibariyle Kuzey Kutbu'ndaki buz kütlelerinin alanı 5,26 milyon kilometrekaredir. Bu alan, 21 Eylül 2005'de belirlenen alan olan 5,32 milyon metrekarelik alandan daha azdır. 1990 yılından itibaren kuzey kutup bölgesinde sıcaklık artışının 1-2 derece arasında olduğu ve 2003 yılından 2011'e kadar geçen 8 yıllık süreç içinde buz kütlelerinde 800-900 Gross tonluk azalma meydana geldiği saptanmıştır. 2002 Nisan ayında 864,74 milyar ton olan Grönland buz kütlelerinde 2010 yılı Aralık ayı itibariyle 1962,95 milyar tonluk azalma meydana gelmiştir."

(<http://www.acikbilim.com/2015/08/dosyalar/antroposen-cagi-basrolde-insan.html>).

Buzulların erimesi, okyanus akıntılarının yönlerini değiştirmekte, rüzgârları etkileyerek dünya üzerinde kar fırtınalarına, kuraklıklara neden olmaktadır. Buzulların eriyerek deniz seviyesini yükseltmesi ve buna bağlı olarak yaşanan su baskınları, yerel kültürleri ve hayvan türlerini yok olmasına, yaşanabilir alanların azalmasına sebep olsa da sermayeyi asıl ilgilendiren buzullar eridikçe ortaya çıkacak toprak olmaktadır. Bu topraklarda bulunan, petrol (dünya rezervinin %6 sı), doğalgaz(dünya rezervinin yaklaşık %25) ve bunun gibi doğal kaynakların sömürülmesi için daha şimdiden ABD, Kanada, Norveç, Finlandiya, İsveç, Danimarka, İzlanda ve Rusya arasında hak iddiaları doğrultusunda anlaşmalar yapılmaktadır (https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/02/140220_kutup_dairesi_enerji).

Orman Alanlarının Yok Edilmesi

Sanayi ve tüketim kültürünün etkisiyle yaratılan ihtiyaçları karşılamaya yönelik olarak, orman alanlarının tahribatı hızlı bir şekilde sürmektedir. Kereste ticareti, ambalaj sanayi, ısınma gereksinimi, tarım arazisi açmak, yangınlar, yeni yerleşim yerleri ihtiyacı gibi sebeplerle ağaçlar yok olmakta, yerel halk tarafından ya da devlet politikaları gereği kesilip yok edilmektedir. Örneğin Endonezya Cumhurbaşkanı ülke borçları karşılığında sahip olduğu ormanları teminat göstererek keresteden elde edeceği maddi kazanca yağmur ormanlarından daha çok ihtiyacı olduğunu vurgulamakta bir sakınca görmemektedir (Giddens, 2005, s.601).

“1990-2000 yılları arasında Afrika’daki tropik orman alanlarının % 7,8’i, Güney Amerika’daki tropik orman alanlarının % 4,1’i yok edilmiştir. Yok edilen alan 94 milyon hektardır.” Yine aynı kaynağa göre;

“1961 yılı ile 1991 yılı arasında geçen 30 yıllık sürede endüstriyel odun tüketiminde %80’lik bir artış meydana gelmiştir. Buna karşılık gelişmekte olan ülkelerdeki yakacak odun ve odun kömürü tüketimindeki artış ise % 108 olmuştur. Bu artış gelişmekte olan ülkelerdeki hızlı nüfus artışına bağlanmaktadır. 1991 yılında gelişmiş ülkelerin yakacak odun tüketimi toplam odun tüketiminin sadece %16’sını oluştururken gelişmekte olan ülkelerde bu değer % 80 olarak ortaya çıkmıştır” (<http://www.sabittuncel.com/orman-alanlarinin-durumu/>).

Kâr için son çeyrek asırda yarı yarıya artarak gerçekleştirilen orman tahribatı hava, su, toprak ve canlı hayatını olumsuz etkilemekte, erozyon ve sel baskınlarına sebep olmaktadır. Özellikle tüketim toplumunun artan et ihtiyacını karşılanmasına yönelik

üretilen hayvanların yem ihtiyacını gidermek amacıyla orman arazileri otlığa çevrilmektedir.

“Et tüketimindeki büyük artışla ilgili olarak 2007’de 275 milyon ton olan et üretiminin 2050’de 465 milyon tona çıkacağı ön görülmektedir. Et üretimindeki bu artış orman arazilerinin otlığa çevrilmesi, erozyon, iklim değişikliği, su ve hava kirliliği, su kıtlığı ve biyo çeşitliliğin azalması gibi bir dizi çevresel sorunla bağlantılıdır” (Ritzer, 2016, s.251).

Hayvan Mağduriyetleri

Tüketim toplumunda hayvanların yaşam şeklini ve ölüm biçimini, sermayenin kârı belirlemekte ve onlara canlıdan ziyade salt insana tatmin sağlayan ürün muamelesi yapılmaktadır. Kâr sağladığı için, hayvanların acı çekmesine sebep olan yaşam şekilleri tercih edilmekte, arsız insanın bitmek bilmez isteklerini karşılayabilmek için hayvanların yaşam ihtiyaçları göz ardı edilmektedir.

Hayvancılığın endüstrileşmesi hayvanlar için zulüm halini almıştır. Örneğin, eğimli zeminlerde yumurtaların daha kolay toplanması sağlanırken tavukların bacakları sakatlanmakta, genleri ile oynanarak yaratılmış süt inekleri, memelerinin doluluğundan dolayı hareket edememekte, zorla beslenen kazlar mide çatlaması sonucu ölmektedir. Burada belirleyici nokta tüketim toplumunun artan taleplerinin karşılanarak kâr elde edilmesi olmaktadır (Harari, Homo Deus, 2017, s.244).

Doğal olmayan koşullarda yetiştirilen hayvanlar çoğu zaman zincirlerle bağlanmaktadır. Bu durumun yarattığı psikoloji ile şiddete ve yamyamlığa yönelen hayvanların birbirlerine zarar vermemeleri için boynuzları ve gagaları kesilmekte, gözleri kör edilmektedir. Hayvanların su içmelerine bile izin verilmeyerek içinde türlü büyütücü hormonların olduğu sıvı gıdalara yönelmeleri sağlanmaktadır (Ritzer, 2016, s.233-235).

Bu korkunç durumun tek sebebi, tüketim toplumunun ihtiyacından fazlasını kısa zamanda talep etmesi ve bu talebin karşılanmasından elde edilecek kârın büyüklüğü olmaktadır.

Harari, Homo Deus kitabının 14. sayfasında “ Tarihte ilk defa çok yemekten ölen insan sayısı, gıdasızlıktan ölen insan sayısından daha fazladır” ve aynı kitabın 18. sayfasında da “2014 itibariyle aşırı kilodan muzdarip 2,1 milyara karşılık yetersiz beslenen insan sayısı 850 milyondur diye belirtmektedir (2017). İnsan türünün yarısının 2030 yılında aşırı kilolu olması bekleniyor” diyerek aşırı tüketimin farklı bir boyutunu vurgulamaktadır. Yine sayfa 18’de “2010’da kıtlık ve yetersiz beslenme yaklaşık bir milyon insanın canına mal olurken, veriler obezitenin tek başına 3 milyon insanı

öldürdüğünü gösteriyor” diyerek insan hayatının da bu aşırı tüketime konu olduğunu göstermektedir.

Hayvanların yaratılan tüketim kültüründe ayrıca eğlence adı altında tutsak edilip, eziyet çektiği ya da öldürüldüğü görülmektedir. Akıllara sığmayacak bir başka örnek de tatminsiz, boşluk içindeki tüketim kültürü bireylerinin hayvan tecavüzleri ile İsveç, Norveç, Danimarka, Hollanda ve Almanya’da resmi olarak, diğer pek çok ülkede de alenen var olan hayvan genelevleridir (<https://www.change.org/p/danimarka-ve-norvec>,<http://t24.com.tr/yazarlar/pinar-dogu/hayvan-genelevleri,10421>).

İçilebilir Su Kaynaklarının Tüketimi

Su, yaşamın olmazsa olmazıdır ama sanayileşme ile birlikte atıkların düşüncesizce akarsulara, göllere ve denizlere bırakılması, hem çevrenin kirlenmesine neden olmakta hem de buralardaki canlı yaşamını tehdit etmektedir. Bunun yanı sıra tarımda kullanılan ilaçların ve hayvan gübrelere yeraltı sularına sızmasıyla da bunlardan beslenen suların nitrat oranı artmakta ve çevresinde ölü alanlar yaratmaktadır.

Yine tarım alanlarının sulanması ya da baraj yapımı gibi sebeplerle ırmakların yönleri değiştirilmekte, bu da beslenme değişikliği sebebiyle göllerin ve ırmakların kuruyup bunların yarattığı ekolojinin bozulmasına neden olmaktadır.

Tüketim toplumunun düşüncesizce aşırı su tüketmesi de tatlı su kaynaklarını etkileyen bir başka neden olmaktadır. Özellikle yapay yeşillendirme, spor tesisleri gibi sebeplerle son 50 yıl içinde temiz su kaynakları iki kat daha fazla kullanılmaktadır (Giddens, 2005, s.604). Bu durumu en çarpıcı örnek olarak Katar’daki İslami Sanatlar Müzesi verilebilir.

“Katar’da yeni inşa edilen İslami Sanatlar Müzesi’nin çimleri, HarunReşid’in Bağdat’ından çok XIV.Louis’in Versay’ını anımsatıyor. ABD’de bir şirket tarafından tasarlanıp üretilen ve Arap çölünün ortasında 100 bin metrekareden fazla yer kaplayan çim alanın yeşil kalabilmesi, her gün akıl almaz miktarda su harcanarak sağlanıyor” (Harari, Homo Deus, 2017, s.74).

Tür Çeşitliliğinin Azalması

Yeryüzündeki her yaşam, birbiri ile bağlı eko sistemler içinde varlığını sürdürmektedir. Bir türün yok oluşu sadece kendini ilgilendirmeyip onun etki ettiği ekosistemle bağı olan tüm canlıları etkilemektedir. Birinde meydana gelen bir farklılık, zincirleme etkiyle diğer tüm canlıları etkilemektedir. Bu hassas denge insanoğlunun sorumsuzluğu ve aşırı tüketimiyle her geçen gün daha da bozulmaktadır.

“1700 yılına göre ortalama tür zenginliği oranının 2000 yılında yaklaşık %30 azaldığı, 2050 yılında ise %40'a yakın oranlarda azalacağı tahmin edilmektedir. Biyo çeşitlilik çok çeşitli çevresel nedenlerle ciddi tehdit altında bulunmaktadır. İlerleyen yıllarda küresel ısınmanın yoğun etkisiyle bu tehdidin daha da artması beklenmektedir. 2000 yılında yaklaşık 11.000 olan tehdit altındaki tür sayısı, 2012 yılında %90'dan fazla artış göstererek 20.000 civarına ulaşmıştır” (<http://www.acikbilim.com/2015/08/dosyalar/antroposen-cagi-basrolde-insan.html>).

Her ne kadar yaban hayatının korunmasına yönelik önlemler alınsa da son 50 yılda yaban hayatı popülasyonu, kaçak avlanma ile yarı yarıya azalmıştır. Sonuçta, nüfus artışının ve tüketim çılgınlığının sebep olduğu ihtiyaçları karşılamaya yönelik olarak yapılan her hareket hayvan ve bitki çeşitliliğinin azalmasına yol açmaktadır.

Karbon salınımindaki artış ise özellikle okyanus sularının, canlılar için yaşanamaz hale gelmesine neden olmakta, bundan etkilenen okyanuslardaki balık miktarı da gitgide azalmaktadır. İnsanın tüketiminin bir sonucu olan deniz tabanından petrol çıkarma işlemi sırasında oluşan sesler balinaların sonar sistemine zarar vererek yaşamlarını tehdit etmektedir ve yine benzer bir etkiyi iletişim araçlarından yayılan elektronik dalgalar arılar üzerinde yapmaktadır.

Yapılan şu saptama çok yerinde olmaktadır :“İnsanoğlu, doğaya müdahalesi sonucu jeolojik bir güç haline gelerek 65 milyon yıl önce yaşanan felakete eşdeğer bir nesil tükenmesine sebep olmaktadır” (<http://www.netgazetesi.net/antroposen-nedir-antroposen>, s.2). Bu durumda ekolojik devam için çok önemli olan tür çeşitliliğinin devam edip edemeyeceği günümüz koşullarında belli olmamakta ve bu tüketici yaşam tarzı sebebiyle insan dahil tüm canlı hayatını neyin beklediği bilinmemektedir.

Hava Kirliliği

Vikipedi tanımına göre hava kirliliği;“canlıların sağlığını olumsuz yönde etkileyen havadaki yabancı maddelerin, normalin üzerinde miktar ve yoğunluğa ulaşmasıdır”. Emisyon ilk kez 1970'lerde bir sorun olarak kabul edildiğinde yayılım hızı %1.3 iken, milenyum ile bu oran %0,9 oranında ilave artış göstererek yayılımına devam etmektedir (Hararı, Homo Deus, 2017, s.227). Hava kirliliğini arttıran pek çok sebep bulunmaktadır. Bu sebeplerin en önemlileri; fosil yakıt kullanan motorlu araçlar, ısınma yöntemleri ve fabrikalar olmaktadır ama salınımda en büyük pay motorlu araçlara aittir. Ayrıca artan nüfusun ve tüketim kültürünün etkisiyle oluşan talep fazlasını karşılamak için sanayi tesislerinin artması da çok büyük etken olmaktadır.

Tüketim kültürünün esiri olmuş her birey kendi motorlu aracını keyfince sürmek istemekte, toplu ulaşım tercih edilmemektedir. Gittikçe sayısı artan motorlu araçlar, sadece karbon salınımı yapmakla kalmayıp aynı zamanda milyonlarca yılda oluşmuş sınırlı fosil yakıtlarının daha fazla tüketimine, yeni yollar inşa edilmesine, trafik sıkışıklığına ve park yetersizliğine sebep olarak doğaya pek çok yönden zarar vermektedir. Uzak ülke mallarının ticareti ve gereksiz seyahatler de aynı etkiye sebep olmaktadır.

Bu emisyonların yarattığı hava kirliliği sadece kirliliğin meydana geldiği yerdeki ekolojiyi değil rüzgârlar ve asit yağmurları ile kirliliğin kaynağı olmayan yerlerdeki ekolojiyi de etkileyerek tahmin ötesi büyük zararlara sebep olmaktadır (Giddens, 2005, s.602).

Çevre Felaketleri

Kazalar sonucu kimyasal ve radyoaktif pek çok madde çevreye yayılarak büyük felaketlere yol açmaktadır.

1921 yılında Almanya'nın BASF fabrikasında meydana gelen patlamada 4.500 ton amonyum nitrat ve sülfat karışımı çevreye yayılmıştır. 1940-53 yılları arasında New York yakınlarında Love Canal'a 22 bin ton atık atılması bölgedeki insanların çok ciddi hastalıklar geçirmelerine sebep olurken bölge karantinaya alınmıştır. 1984 yılında Hindistan'ın Bhopal bölgesinde meydana gelen kazada, pestisit üreten Amerikan fabrikasından zehirli gaz sızıntısı yaşanmış, yaklaşık 16 bin kişi bu durumdan etkilenerek ölmüştür. 1986 tarihinde Sovyetler Birliği'ne bağlı Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nde Çernobil Nükleer Santrali'nde meydana gelen patlamanın etkileri Avrupa'ya kadar ulaşmış ve yıllarca sürmüştür. 1989 yılında bir tankerin Alaska'da resife çarpması sonucu 150 bin metreküp yakıt petrol sızıntı yapmıştır. Pek çok hayvanın ölümüyle sonuçlanan bu olayın etkisi halen devam etmektedir. Japonya'da Minamata şehrinde çok uzun yıllar metil civa içeren atık denize boşaltılmış ve ölüm de dahil olmak üzere çok ciddi sonuçlar doğurmuştur. 1991 yılında Irak tarafından Kuveyt'in 700 petrol kuyusunun ateşe verilmesi sonucunda bölgede büyük hava kirliliği yaşanmış, ardından asit yağmurları yağmıştır. 2010 yılında Meksika Körfezi'nde Bp'ye ait sondaj platformundaki patlama sonucunda meydana gelen kaçak üç ay boyunca kontrole alınamamıştır. Deep water Horizon adıyla anılan bu olay sonucunda 780.000 metreküp ham petrol denize sızarak büyük bir çevre felaketine sebep olmuştur (<https://onedio.com/haber/dunyanin-basina-insan-eliyle-acilmis-gelmis-gecmis-en-korkunc-10-felaket-706924>).

Kasıtlı olarak yapılan Kuveyt örneği dışında kalan tüm felaketlerin bu boyutta yaşanmasının en büyük sebebi kâr odaklı çalışan şirketlerin düşük maliyet amacıyla gerekli önlemleri almamış olmalarıdır. Kuveyt örneğini dâhil ettiğimizde de, yine sermayenin, yaratılan tüketim kültüründen daha fazla kâr elde ederek büyüme hırsı içinde oluşu gerçeği tüm felaketlerin sebebini oluşturmaktadır (Zizek ,2012, s.27).

Doğanın Talanı

Tüketim kültüründe yeryüzü, sermayenin istekleri doğrultusunda kâr getirecek her düzenlemenin yapılabileceği ve saygı duyulmayan bir meta olmaktadır. Teknoloji ve bilimin yardımıyla yeryüzü büyük oranda değiştirilmekte (akarsuların yatağının değiştirilmesi, dağlar oyulması ya da traşlanması, denizlerin doldurulması vs) ve doğanın dengesine müdahale edilmektedir. Firmalar, denizden petrol çıkarmak için deniz tabanını metrelerce delerken, madenlere ulaşmak için dağlar tepeler delik deşik edilmektedir. Sanayi hafriyatları da doğanın uzak köşelerine gizlice bırakılmaktadır. Bütün bu müdahaleler de büyüme ve teknolojik gelişmişlik göstergesi olarak algılanmaktadır.

Çin'in Yangtze nehri üzerine yapılan ve bir mühendislik harikası ve ekonomik kazanç unsuru olarak görülen Üç Boğaz Projesi ile elde edilecek elektrik düşünülmekte ama yerinden edilecek insanlar, kaybolacak arkeolojik miras ve yok olma tehlikesi altına girecek türler hiç önemsenmemektedir. Elde edilecek elektrikten sağlanacak kazanç ya da yeni tarım alanlarını sulanması önem olarak eko sistemin önüne geçmekte, özellikle nehir yunuslarının neslinin sonu getirilmiş bulunmaktadır (Harari, Homo Deus, 2017, s.199). Bu yapı sebebiyle oluşan göllerin yer kabuğuna basıncı arttırmakta olup, yer kabuğundaki fay hatlarına da etki ederek yer sarsıntılarını ya da yer sarsıntılarının kuvvetinin artmasına sebep olduğu düşünülmektedir (Zizek, 2012, s.84).

Bu başlık altında ele alınacak bir diğer örnek de 1955 tarihinde bulunan ve iki yıl sonra işletilmeye başlanan Rusya'ya ait Mir Elmas madenidir. Buradan elmas elde etmek için o kadar çok toprak çıkarılmıştır ki bunun yarattığı çukurun boyutu, çukurun hava sahasında türbülansa sebep olduğu için üzerinde uçuşa izin verilmemektedir.

Doğa, bu boyutlarda bir aşındırmayı tüm gücüyle yapabilmek için en az beş yüz bin yıllık bir süreye ihtiyaç duyarken insanın bunu elli yıl gibi bir sürede yapabilmekte oluşu, doğaya müdahale gücümüzü ve hızımızı göstermektedir (http://vizyon21y.com/documan/Genel_Konular/Guncel/Dusununce/Jeolojik_Imzamiz_Antroposen.pdf s.3-4).

Dünyanın en büyük dördüncü gölü olan Aral Gölü de tarım için uygulanan yanlış su politikaları nedeniyle yok olma noktasına gelmiş bulunmaktadır. 30 yıldan daha kısa bir sürede alanının %90'ını kaybederek çölleşmiş olan Aral Gölü'nün durumu, çevresindeki ekolojik yapıyı da etkilemektedir.

Aslında Aral Gölü'nün kuruması, kuruyan yerlerde bulunan petrol ve doğalgaz yataklarından dolayı sermayeye kâr sağlayacağı için, istenen bir duruma dönüşmüş bulunmaktadır. Çünkü bu kaynakların çıkarılması kuru koşullarda daha kârlı bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Zaten Rus ve Güney Koreli şirketler bu yönde çalışmalarına başlamış bulunmaktadır (https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/02/150225_gch_aral_denizi).

Doğanın talanına yol açan bir başka etmen de yeni bir kâr sektörü olarak görülen ekoturizm olmaktadır. Bunun için doğal yapı bozulmakta, çoğu zaman yerli halk yerlerinden edilmekte, karşı çıkan yerli halk gerekirse öldürülmektedir. Buna Yosemite Park projesi kapsamında 300 Shoshone yerlisinin öldürülmesi örnek verilebilir ve bu istisnai bir olay olmamaktadır (Kovel, 2017, s.224).

Doğal Kaynakların ve Minerallerin Tüketimi

Gelişmiş ülkelerde ortalama bir insanın günlük enerji tüketimi geçmiş devirlere oranla 60 katına çıkmıştır (Harari, Homo Deus, 2017, s.45). Bu da ihtiyaçların karşılanması için doğal kaynakların insafsızca daha fazla tüketimine sebep olmakta, azalan kaynaklar için mücadeleler de savaşları doğurmaktadır.

“Sanayi devrimi ile beraber gelişmiş ülkeler iki buçuk asırda, beş milyon asırda oluşmuş fosil yakıtlarının çoğunu tükettiler. Rekabet ve kapitalizmin sınır tanımaz kâr hırsı gezegenimizi harap ediyor. Kapitalizmde bizler insan değil tüketiciyiz. Kapitalizmde Tabiat Ana yok, onun yerine hammaddeler var” (Zizek, 2012, s.73).

Sanayileşme her geçen gün, hep daha fazla hammaddeye ihtiyaç duyar hale gelmektedir. Sanayileşmenin hammadde ihtiyacının yarattığı sonucun 1970'li yıllarda The Limits to Growth adlı raporla yeryüzünün telafi edemeyeceği miktarda olduğu gündeme getirilmiş olsa da gidişatta bir değişikliğe yol açmadığı 30 yıl sonraki değerlendirmede açıkça görülmektedir (Giddens, 2005, s.600). Bu rapora göre:

*“ . Petrol tüketimi günde 46 milyon varilden 73 milyon varile çıktı;
 . Çıkarılan doğalgaz miktarı yılda 32 Milyar metreküpten 91 milyar metreküpe çıktı;*

. *Çıkarılan kömür miktarı 2,2 milyar tondan 3,8 milyar tona çıktı;*" (Kovel, 2017, s. 19-21).

Çağımızda göreceli olarak yaşadığımız üretim ve bolluk sınırlı bir döngü yaratmakta olup sonsuz değildir. Üretim için kullandığımız çoğu şey dünyanın evrimiyle milyarlarca yılda oluşmuş doğal kaynakların sömürüsüne dayanmaktadır. Bu da bizim üretmediğimizi yok ettiğimiz(kömür gibi) ya da kullanıp ona zarar verdiğimiz (okyanus gibi) anlamına gelmektedir.

Büyüme ve büyüme hızının sebep olduğu etkiler, ne sahip olduklarından bir türlü tatmin olmayan gelişmiş ülkeleri, ne de bu ülkelerin sahip olduklarına imrenen ve acımasızca büyümeye çalışan gelişmekte olan ülkeleri kaygılandırır durumdadır. Dünya üzerindeki ülkeler ekolojik sorunlara çözüm getirebilecek ama kendilerini maddi olarak kayba uğratacak etkili önlemler almak yerine herhangi bir maddi ya da siyasi özveride bulunmayıp her zaman artı değeri, sermayeyi ve büyümeyi seçmeye devam etmektedir. Buna küresel ısınmayı durdurmak yerine yavaşlatmayı hedefleyen 1997 tarihli Kyoto Protokolünü bile mali kaygılar sebebiyle onaylamayı reddetmiş Amerika Birleşik Devletleri örnek olarak verilebilir.

Yağma, Savaş

Tüketimi artıracak parayı elde etme isteği bazen bireyde şiddet ve hırsızlık gibi eylemlere sebep olurken bazen de ülkeler bazında çeşitli savaş ve yağmalara sebep olmaktadır. Birinci Dünya Savaşı, Almanya, İngiltere ve Fransa'nın sömürgelerinde birbirlerinin ayaklarına basmalarından dolayı çıkmış olan ve insanlık tarihinde o zamana kadar görülmemiş derecede büyük kayıpların yaşandığı emperyal bir çıkar çatışması savaşıdır. Aynı zihniyet günümüzde de pek çok savaşa sebep olmaktadır.

Petrol savaşları da bu alanda örnek olarak gösterilebilir. Sanayi için vazgeçilmez olan petrolün hem kendisinin, petrol ürünlerinin çevreye verdiği bir zarar söz konusu olmakta hem de özellikle topraklarından petrol çıkan ülkeler emperyalist güçlerin verdiği hâkimiyet mücadelelerinin yarattığı çatışmalara, ilhaklara ve savaşlara maruz kalmaktadır (Kovel, 2017, s. 14) . Bu alana verilebilecek bir başka örnek de cep telefonu ve laptopların imalatında kullanılan koltan madenine sahip olan Kongo'nun 1998 yılında sınırdaşı Ruanda tarafından bu maden yüzünden yağmalanmış olmasıdır (Harari, Homo Deus, 2017, s.27).

Sermayenin her zaman hammaddeye ihtiyaç duyması ve kâr açlığı çekmesi sebebiyle köle ticaretinin yaşandığı dönemlerden farklı olmayan insan hayatının önemsizliği ve buna bağlı insan kıyımı durumu günümüzde de devam etmektedir.

Çöp Sorunu

Çöp sorunu dünya çapında genel bir sorun olmaktadır. Her yıl ortalama 2.12 milyar ton olan çöp miktarı, tüketim kültürünün ve bunun gezegene verdiği zararın göstergesidir. Bu devasa miktarın çok düşük bir kısmı dönüştürülebilmekte fakat geri kalan miktar doğaya bırakılarak sağlık ve çevre sorunlarına sebep olmaktadır. Endüstriyel ve evsel atık olarak ayrılan her türlü çöp, toprağa, suya ve havaya karışarak tüm canlı hayatını ciddi anlamda tehdit etmektedir. Endüstriyel atıklar başka bir başlık altına ele alındığından burada evsel atıklara değinilecektir.

Tüketim toplumlarında satın alınan malzemenin yüzde 99'u 6 ay içinde çöp kutusuna atılmaktadır. Dünya Bankası raporuna göre, dünya üzerinde yarattığımız katı çöp miktarının 2025 yılına kadar iki katına çıkacağı tahmin edilmektedir.

Özellikle son yüzyılda ambalaj sanayii ve tek kullanımlık ürünler sonucu artan plastik kullanımı çöp kirliliğinin en büyük sebebidir. Antartika'yı çevreleyen Güney okyanusu daha önce hiç kirlenmemiş bir alan olarak görülürken bilim adamları bu bölgedeki son tahlillerde yüksek seviyede mikroskobik plastik parçacıklara ve atıklara rastlamışlardır.

Okyanuslardaki plastik çöpler okyanus ekolojisini iklim değişikliği gibi çok derinden etkilemektedir. Acil çözüm gerektiren bu sorun su yollarının tıkanmasına ve su baskınlarına sebep olmakta, balıkları ve denizden beslenen kuşların ölümüne neden olmaktadır. Balıkların bünyesinde yer alan plastik, balık tüketimiyle insan bedenine de geçmektedir. Ayrıca UV ışınları tarafından parçalanan bu mikro parçalar zehirli kimyasallara dönüşerek okyanus yaşamını başka bir yönde de etkilemektedir.

Tüketim kültürü ile teknolojik ürünler, devamlı şekilde küçük ayrıntılarla yenilenerek piyasaya sunulmakta ve bireyler ellerindeki ürünler daha eskimeden o ürünlerin yeni modeline sahip olma zorunluluğuna itilmektedir. Eskimeyen mallar toptan çöpe dönüşerek atılmaktadır (<https://www.rootwell.com/blogs/worlds-garbage-problem>).

1.3.1.3. Nüfus Artışı

Tüketim toplumunun yarattığı bir şey olmayan ama tahribatını arttıran etken olarak nüfus artışı ayrı bir başlık olarak burada ele alınacaktır. İnsan nüfusu 10 bin yılda 1

milyara ulaşmışken bu nüfus sanayi devrimi sonrası yüz yılda 2 milyara ve günümüzde de 7 milyarın üzerine çıkmış bulunmaktadır. Sağlık alanındaki ilerlemeler insanın erken ölümüne engel olurken çocuk ölüm oranlarını da azaltmaktadır. Doğum oranları sabit kalmasına rağmen ölüm oranlarındaki bu düşüş sonucunda dünya nüfusu hızla artmaya devam etmektedir.

Nüfus artışı hem iş gücü sağlaması hem de tüketim yaratması bakımından sanayinin itici gücü olmakta ve sermaye tarafından desteklenmektedir. Fakat nüfus artışının hızı, eldeki kaynakların karşılayabileceği miktarı her geçen gün aşmaktadır.

“Günümüze kadar hızlı bir şekilde artan ve gelecekte daha da artacak olan dünya nüfusunun taleplerini karşılamak üzere tarım, sanayi ve hizmet sektörleri başta olarak çeşitli fonksiyonların artması kaçınılmazdır. Bu nedenle doğal kaynakların kullanımı artacaktır. Bunun sonucunda da doğal kaynak tüketimi; toprak kaynaklarının aşırı kullanımıyla verimin azalması; su kaynakları ile su ürünlerinin azalması; biyo-çeşitliliğin azalması, hava, su, toprak kirlenmesi; katı, sıvı ve radyoaktif atıklar ve gürültü gibi çevre sorunlarının daha da artması beklenmektedir. Nüfus artışının getireceği en önemli ihtiyaçlardan biri su olacaktır” (<http://www.acikbilim.com/2015/08/dosyalar/antroposen-cagi-basrolde-insan.html>).

Bazı bölgelerdeki nüfus artışı, kaynak yetersizliği sebebiyle açlık ve kıtlığa sebep olmaktadır. Dünya, üçte birinden biraz fazla alanla 7 milyardan fazla insana yetmeye çalışmaktadır. Bu sayının 30 yıl içinde 9 milyara ulaşacağı beklenmektedir. 2000 yılı itibariyle kaynak arayışı gibi nedenlere göç edenlerin sayısı 25 milyona çıkmış bulunmaktadır (Kovel, 2017, s.31).

Aşırı nüfusun yıkıcılığına bir de sermayenin yarattığı umarsızca tüketen, değerlerden yoksun niteliksiz nüfus tanımı eklenince tüketim toplumunun nüfusunun artışı yok edici bir tüketim eğrisi yaratmaktadır. Doğayı, artan insan nüfusuna hizmet edecek biçimde değiştirme süreci ekolojik dengesizliklere sebep olmaktadır (Harari, Homo Deus, 2017, s.22).

2.BÖLÜM

SANATTA TÜKETİM TOPLUMUNA ELEŞTİREL ÇALIŞMALARDAN

ÖRNEKLER

2.1. SANAT VE ÇAĞ İLİŞKİSİ

Duygunun ve düşüncenin ifadesi olan sanat, insanın var oluşu ve kendini tanımlayışıdır. Dolayısıyla sanat, insanın yaşamında zamanı, kültürü kısacası insanın kendisini yansıtarak her anda var olmuştur. Sanatın ürünü olan eser de tarih boyunca, yapıldığı dönemin anlayışının, zevk ölçütlerinin ileriki zamana iletilmesini sağlamış, yapıldığı dönemin verilerine ulaşmak için etkili bir kaynak olarak görülmüştür. İnsanın insanla olan en güçlü iletişim aracı olan sanat, sanatçı tarafından hissedilen duyguların karşı tarafa etkili bir biçimde geçirilmesine olanak sağlamakta, kişilerde farkındalık uyandırıp, duyarlılığı arttırmaktadır.

Sanat, var olan gerçekliğin akılda çarpıcı bir şekilde yer etmesini sağlayıp sonraki sürece etkide bulunmakta, bu etkiyle izleyicisini sürekli takip etmektedir. Sanat toplumsal gerçeğin yaratıcı süreçle yoğrulup tekrar topluma dönmesidir. Marks'a göre "Yaratıcı eylem olan sanat, insanın ve doğanın karşılıklı etkileşiminin bir aşamasıdır"(Lenoir, 2003,s.93). Bu, kültürel bir yapı olmaktadır. Sanatçının çevresiyle olan ilişkisinde kullandığı dilidir. Sanatçı, var oluşundan bu yana farkındalığın, hassasiyetin zamana ve koşullara karşı takındığı tavır olarak eserlerini vererek içinde yer aldığı çağı yansıtmakta ve onu değiştirmektedir.

İçinde bulunduğumuz çağın, tüketim odaklı yaşam şekli ile diğerlerinden ayrıldığı görülmektedir. 'Tüketim' kelimesi günümüzde olumsuzlama yönünde en çok kullanılan kelimelerden biridir. Bunun sebebi ise tüketim eylemin sermayenin tetiklemesiyle ihtiyaçların giderilmesinin ötesine geçip, insanın sınırsız arzularının tetiklendiği bir alan haline gelmiş olmasıdır. Bu biçimiyle tüketimin çağa damga vurması kaçınılmaz olmuş ve tüketimin doğurduğu sonuçlar pek çok sanatçı tarafından ele alınarak eleştirilmiştir.

2.2. SANATTA TÜKETİM TOPLUMUNA ELEŞTİREL ÇALIŞMALARDAN ÖRNEKLER

Bu bölümde, tüketim kültürüne sanat yoluyla getirilen eleştiriler örneklerle ele alınacaktır.

2.2.1. Baskı Tekniğiyle Meydana Getirilmiş Çalışmalar

2.2.1.1. I Shop Therefore I Am / Alışveriş Yapıyorum Öyleyse Varım

Görsel 1. Barbara Kruger'ın Alışveriş Yapıyorum Öyleyse Varım / I Shop Therefore I Am adlı eseri
<https://www.maryboonegallery.com/artist/barbara-kruger>

Amerikalı kavramsal sanatçı Barbara Kruger ipek baskı ile meydana getirdiği ve çoğunlukla siyah beyaz olan eserleriyle tanınmaktadır. Baskılarında başka kaynaklardan elde ettiği fotoğrafları kullanarak toplumu, sermayeyi, siyaseti, cinsiyeti ve kültürü eleştirir.

1987 yılına ait 'Alışveriş Yapıyorum Öyleyse Varım / I shop therefore I am' adlı yapıtı en bilindik eserlerindedir. Bir çeşit kimlik gösterme eylemini gerçekleştirirken çekilmiş olan siyah beyaz el fotoğrafının üzerine kimliğin bulunması gereken yere gerekli ölçüde kırmızı renkte fon atılmıştır. Dikkat çekici renk olan kırmızının üzerine beyaz renkle 'I Shop Therefore I Am' (Alışveriş Yapıyorum Öyleyse Varım) yazısı yazılmıştır. Kavramsal yaklaşımı ile bir düşünceyi ifade etme odağında olan sanatçı bu eserinde insanların tüketerek kendilerini tanımlayıp, varlıklarını kanıtlama yoluna gittikleri gerçeğini eleştirmektedir. Güçlü görsel etkisi ve anlamı olan eserinde Kruger tüketimi ve tüketim toplumu bireyinin tatmin olmaz iştahını kullandığı slogan ile ironik bir biçimde göstermektedir.

2.2.1.2. Jesus Christ with Shopping Bags / Alışveriş Paketleriyle İsa Mesih

Görsel 2. Banksy'nin Jesus Christ with Shopping Bags / Alışveriş Paketleriyle İsa Mesih adlı eseri
<https://www.myartbroker.com/artist/banksy/christ-with-shopping-bags/>

İngiliz olması dışında adı da dahil olmak üzere hakkında pek bir şey bilinmeyen ünlü grafiti sokak sanatçısı Banksy protest işler üretmektedir. Sanatçının şablon ve baskı ile yarattığı Christ with Shopping Bags / Alışveriş Paketleriyle İsa Mesih adlı eseri (bazı kaynaklarda Consumer Cesus / Tüketici Mesih olarak da geçmektedir) özellikle Noel zamanında yapılan aşırı tüketimin ve genel olarak da tüketim kültürünün eleştirisidir.

2000'li yılların başlarında Birleşik Krallık ekonomisi çöküş yaşarken tüketicilerin Noel zamanı yaptığı çılgınca alışveriş sanatçının bu yapıtı üretmesini sağlamıştır. Banksy'nin bu eseri, aslında Noel'in bağış ve manevi yönü yerine tüketimin geçişine duyduğu öfkenin yansımasıdır.

Eser, İsa'nın çarmıha gerilme anının siyah beyaz görüntüsünü elinde çivi yerine alışveriş çantalarıyla vermektedir ki, bu da tüketimin O'nu öldüren şey yani insanlığı öldüren şey olduğunu göstermektedir. Bu tüketim kültürüne yöneltilmiş çok güçlü bir mesaj ve eleştiridir. Eserde dikkatimizi çeken Mickey Mouse logosu, büyük markaların ve büyük şirketlerin, kârlı manipülasyonunu temsil etmek için kullanılmıştır. Ayrıca alışveriş çantalarının eriyormuşçasına resmedilişi de takıntılı bir hal alan tüketim çılgınlığının hiçbir zaman giderilemeyeceğinin ve hep bir tatminsizlikle sonuçlanacağıının ifadesidir.

2.2.1.3. High Roller / Yüksek Rulo

Görsel 3. Leon Sessix (Dotmasters)'in High Roller / Yüksek Rulo adlı eseri
<https://graffikgallery.co.uk/art/dotmasters/highroller-red/>

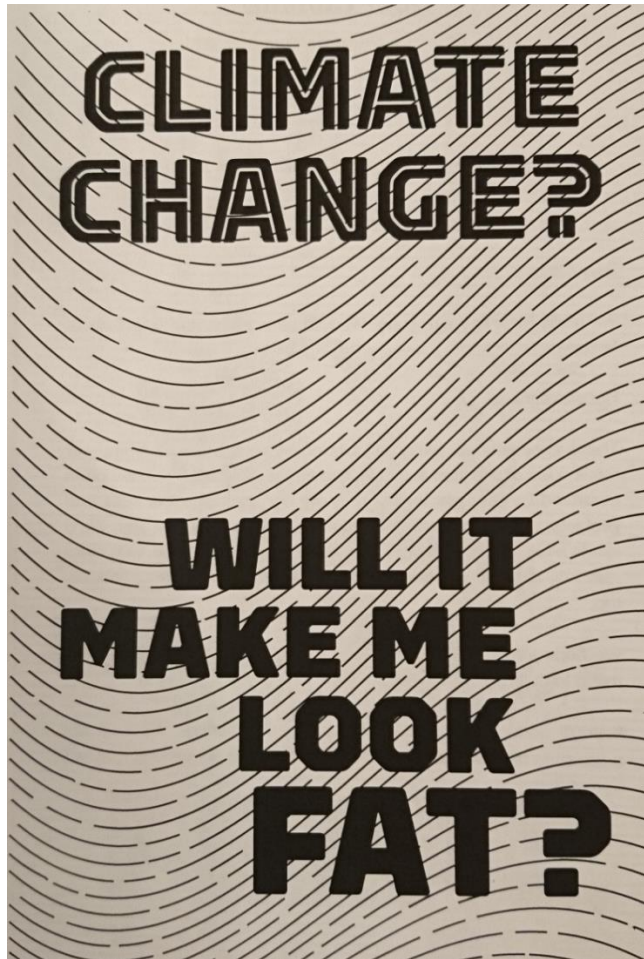
1990'lı yılların başında Brighton sokaklarında zengin içerikli grafitiler yapmaya başlayan İngiliz sanatçı Leon Sessix, Dotmasters olarak da tanınmaktadır. Sıklıkla modern kültürü eleştiren çalışmalar yapan sanatçı, Nike, Chanel ve Gucci gibi büyük markaları kullanarak tüketiciyi ve tüketim kültürünü hedef alan eserler yaratmaktadır.

Dotmasters bilindik markaların paketlerini kullanarak meydana getirdiği eserlerini ya siyah çöp poşeti içinde görünür biçimde çöp alanlarına bırakmakta ya da 'High Roller /

Yüksek Rulo' da olduğu gibi marka paketlerinin boya rulosu, spreyci kutusu gibi başka materyaller kullanarak tahrip edilmiş haldeki görüntüsünü baskı yoluyla ya da şablon kullanarak çeşitli kamusal alanlarda paylaşarak meydana getirmektedir.

High Roller / Yüksek Rulo adlı eseri de yukarıda bahsedilen ikinci tarzda işlerden olup, sanatçı baskısında Gucci markasının paketinin üzerine kırmızı boyaya batırılmış bir boya silindirini koymuştur. Boyanın akmasıyla da paketin görünüşünün bozulmasını dolayısıyla markanın değersizleşmesini sağlar. Sanatçının bu eylemi üzerinde büyük markaların logosunu taşıyan çuvalara bile büyük miktarlarda para harcayan tüketim toplumu bireylerinin değer yargılarının ve tüketim alışkanlıklarının eleştirisidir. Dotmasters birçok insanın sahip olma arzusu içinde olduğu markaların üretimi için, bazılarının acı çekip öleceği gerçeğini belirtmek için ise eserde kırmızı rengi kullandığını belirtmiştir <https://www.widewalls.ch/dotmaster-interview-street-art-stencil/>.

2.2.1.4. Dear Climate / Sevgili İklim

Görsel 4. Una Chaudhuri, Fritz Ertl, Oliver Kellhammer & Marina Zurkow'in Dear Climate / Sevgili İklim adlı eseri
<http://dearclimate.net/posters>

Una Chaudhuri, Fritz Ertl, Oliver Kellhammer ve Marina Zurkow'in Dear Climate / Sevgili İklim adlı eseri iklim değişikliği sorununa insanların duyarsız kalışına karşı dikkat çekmek için meydana getirilmiş 60 civarında posterden oluşan dizinin bir parçasıdır. Posterler genellikle ironik bir üslupla izleyicisini, algılama ve düşünce şeklini değiştirmeye yönelik sorgulamaya itmektedir.

Eserde yer alan 'İklim değişikliği mi? Beni şişman gösterecek mi?' anlamına gelen "Climate Change? Will it make me look fat?" yazısı özellikle tüketim kültürünün yarattığı duyarsızlıkla iklim değişikliğinin gerçek boyutunu anlamayan, sadece kendini ve görseelliğini düşünen, bencil ve yüzeysel bireylerin algılayışına getirilmiş eleştiri olmaktadır.

İklim değişikliğinden her ne kadar sosyal ortamlarda ve siyasette söz edilse de bu korkutucu sorunla ilgili gerçek kaygılar taşınmadığına gönderme yapan sanatçılar bireyin derin kişiliğinde ve dünyasında sorunu ne kadar algıladığını Dear Climate / Sevgili İklim eseriyle sorgulamaktadırlar.

2.2.1.5. Paper Bags / Kağıt Torbalar

Görsel 5. Chris Jordan'ın Paper Bags / Kağıt Torbalar adlı eseri

https://www.kopeikingallery.com/exhibitions/running-the-numbers-an-american-self-portrait/press_release

55 yaşındaki Amerikalı fotoğraf sanatçısı ve çevre aktivisti Chris Jordan geçtiğimiz on yıl boyunca fotoğrafçılık kariyerinde, düşüncesizce yapılan tüketimin yarattığı çevresel bozulma ve tüketim kültürünün diğer etkilerini konu alan eserler meydana getirmektedir. Jordan kendi deyişiyile eserlerini “kitle tüketiminin sanatı” olarak adlandırmaktadır.

Sanatçının, Running the numbers adı altında ürettiği pek çok işten biri olan ‘Paper Bags / Kağıt Torbalar’ adlı eseri ABD’de her saat kullanılan 1,14 milyon kahve rengi süper market kağıt torbasından esinlenilerek meydana getirilmiştir. Baskı yöntemini kullanarak üretilen bu eserde farklı tonlardan oluşan kâğıtları, ağaç gövdesini yansıtmak biçimde üst üste göstererek marketlerde kullanım amacıyla üretilen kağıt torbalar için kesilen ağaçlara gönderme yapılmaktadır. Sanatçı eserde, kağıt

torbalarından oluşturduğu bir nevi ormanla, tüketim kültürünün özellikle ormanlık alanların tahribatına sebep oluşunu eleştirmektedir.

Sanatçı eserinin kavramsal boyutuna dikkat çekerek küresel tüketim kültürünün portresine ayna tuttuğunu ifade etmiştir (<http://www.chrisjordan.com/gallery/rtn/silent-spring>).

2.2.1.6. 10 Commandments For The 21st Century / 21. Yüzyıl İçin 10 Emir

Görsel 6. Tea Makipaa'nın 10 Commandments for the 21st Century / 21. Yüzyıl için 10 Emir adlı eseri http://www.tea-makipaa.eu/10_Commandments_for_the_21st_Century/

Finlandiyalı sanatçı Tea Makipaa'nın 10 Commandments for the 21st Century / 21. Yüzyıl için 10 Emir adlı eseri hepimizin kutsal kitaplardan alışık olduğumuz anlatım dilini kullanmaktadır. Bu kitaplarda yer alan kurallar birey, aile ve toplum yaşamı için rehber olarak görülmektedir.

Günümüzde ise tüketim kültürünün etkisiyle insan yeryüzündeki her şeyi kendi menfaatine hunharca kullanmaktadır. Bu durumda insanoğlunun en büyük ahlaki sorunu, çevresine olan zararını umursamamasıdır. Tüketim merkezli kapitalizm, her insanın, kendi gelirin izin verdiği ölçüde doğal kaynakları tüketme hakkını ifade eder. Yani tüketimin tek sınırı insanın maddi gücü olmaktadır. Makipaa 10 Commandments

for the 21st Century / 21. Yüzyıl için 10 Emir eseriyle bu durumu eleştirmekte ve insanın manevi dünyasına ulaşmak istemektedir.

Sanatçı, eserinde yer alan 'uçma, geri dönüştür, araba yerine bisiklet ya da toplum taşıma kullan, plastik ambalajlı ürünlerden kaçın, mümkünse ısıtıcılardan ve klimalardan uzak dur, uzak yerlerden gelen ürünlerden kaçın, ihtiyacın olduğundan gerçekten emin değilsen satın alma, iki çocuktan fazla yapma, ekme, inşa etme yoksa el değmemiş toprakları ve suyu tüketirsin, bütün adımları kendin ve diğerlerinin başarılı olabilmesi için kolaylaştır ve ucuzlat' diyerek insanları harekete geçirmek istemektedir. Eğer eyleme geçilirse, 10 Commandments for the 21st Century / 21. Yüzyıl için 10 Emir'le gösterilen basit kurallar, insan tüketiminin ve nüfusunun neden olduğu ekolojik felaketlerin yavaşlamasına ve belki de önüne geçilmesine imkân sağlayacaktır.

2.2.2. Enstalasyon Tekniğiyle Meydana Getirilmiş Çalışmalar

2.2.2.1. Statue / Heykel

Görsel 7. Chris Jordan'ın Statue/Heykel adlı eseri

<https://www.smithsonianmag.com/science-nature/consequences-mass-consumption-180959661/>

Jordan'a ait 'Statue/Heykel' adlı bu eserde pek çok açıdan tüketim kültürünün eleştirisi yapılmaktadır.

Eserinin tüm tabanına kirliliği ve karmaşıklığı temsil etmesi amacıyla bir sel felaketinin sonrasında bulunduğu kırık dalları ve çalılıarı yayararak fon oluşturmuştur. Çöplük alanlardan topladığı plastik materyalleri bu fonun üzerine yerleştirerek enstalâsyonunu tamamlamıştır. Jordan, kullandığı malzemeler arasında yer alan beyaz Meryem Ana heykelciğini eserin merkezine yerleştirerek plastik malzemeler ile plastiğin doğa üzerindeki yıkıcı etkilerine ek olarak başka bir noktaya daha dikkat çekme isteğindedir. Meryem Ana gibi kutsal bir sembolün çöpe atılışıyla tüketim kültürü içinde kaybolan değerlere de bu yolla gönderme yapan sanatçı eserinde hem tüketim kültürünün yarattığı karmaşıklığı, plastik çöp miktarını eleştirirken hem de inanç kadar kuvvetli değerlerin yitiminin sebep olduğu yozlaşmaya vurgu yapmıştır.

2.2.2.2. The Marfa Stratum / Marfa Tabakaları

Görsel 8. Fabien Giraud'un The Marfa Stratum / Marfa Tabakaları adlı eseri
<http://aerocene.org/buildit/http://fieldworkmarfa.org/node/70>

Fransız sanatçı Fabien Giraud'un The Marfa Stratum / Marfa Tabakaları eseri, bilim dünyasının kullandığı bir metod olan, örnek toplamak amacıyla yeryüzü katmanlarının tüb şeklinde çıkarılıp incelendiği parçalardan oluşmaktadır. İnsanın yeni tüketim

alışkanlıklarıyla sebep olduğu ekolojik etkilerin artık jeolojik kaydının bile tutulabilecek boyutta oluşana bir eleştiridir.

Normalde, topraktan çıkarılan bu çekirdek numuneler büyük doğa olaylarının jeolojik bilgisine ulaşmak için bilim insanlarınca kullanılmaktadır. Giraud, bu veriden yola çıkarak Texas Marfa'da gübre kullanımı, kimyasal atıklar ve nükleer enerji gibi insan aktivitesinin bölgedeki kaydını kullanarak insanın güncel tarihine ve tercihlerine vurgu yapmak istemiştir (Davis ve Turpin, 2015 s.336).

Giraud, The Marfa Stratum / Marfa Tabakaları eseriyle kar amacıyla en yıkıcı teknolojileri kullanarak doğayı hiçe sayan kapitalist ideolojiyi eleştirmektedir. Sanayileşme ve bunun yarattığı tüketim kültürüyle oluşan doğa üzerindeki insan müdahalesinin kalıcı etkilerine gönderme yaparak farkındalık uyandırma amacındadır.

2.2.2.3. Archaeology Of The Future / Geleceğin Arkeolojisi

Görsel 9. Margareta Daepf'in Archeology of the Future / Geleceğin Arkeolojisi adlı eseri
<http://www.aic-iac.org/en/member/margareta-daepp/>

İsviçreli seramik sanatçısı Margareta Daepf'e ait 'Archeology of the Future / Geleceğin Arkeolojisi' adlı çalışma metaforik yönü çok kuvvetli bir eserdir. Arkeolojik kazılarda

elde edilen bulgular bize ait oldukları tarihi medeniyetleri inceleme şansı sunar. Bu yolla söz konusu kültürü analiz etmeye ve kültürün ait olduğu toplumu anlamaya başlarız.

Sanatçıya ait bu eserde, seramik ve metal beraber kullanılmıştır. Metal raf müzelerdeki veri toplama depolarında kullanılan raflara benzetilerek içine geleceğin arkeolojisini temsilen seçilen materyallerin kalıp yoluyla elde edilen ham toprak kopyalarına terra sigillata tekniği uygulandıktan sonra pişirilmiş halleri konmuştur.

Daep gelecekte yapılacak kazılarda günümüzden bulunacak arkeolojik parçalar olarak seçtiği birimlerin her biri günümüzde petrol yan ürünü olan plastikten üretilmiş eşyalardır. Sanatçı çağımız tüketim kültürünün plastik kullanım boyutuna dikkat çekerek, plastik ürünlerin çok uzun yıllarca yok olmadan kalmasına ve çevreye verdiği zarara vurgu yapmaktadır. Bu eserle gelecekteki insanların bizim kültürümüz hakkında neler söyleyeceği üzerine bir eleştiri getirmiştir.

2.2.2.4. An Ecosystem Of Excess / Aşırılığın Ekosistemi

Görsel 10. Pinar Yoldaş'ın 'An Ecosystem of Excess / Aşırılığın Ekosistemi' adlı eseri
<https://scleringstiftung.de/en/projektraum/pinar-yoldas-an-ecosystem-of-excess/>

Disiplinler arası çalışan Türk sanatçı Pınar Yoldaş işlerinde post-hümanizm ve ekonihilizm konularını kullanmaktadır. Okyanuslardaki plastik miktarıyla mutasyona uğrayan fantastik canlılardan meydana gelen An Ecosystem of Excess / Aşırılığın Ekosistemi adlı eseriyle sanatçı tüketim kültürünün yarattığı plastik kirliliğine dikkat çekmek istemektedir.

Dünya yüzeyinin %70'inden fazlasını kaplayan okyanuslar ilk yaşam formlarının ortaya çıkması için elverişli koşulların dört milyar yıl önce sağlandığı ortamlardır. Pınar Yoldaş da An Ecosystem of Excess / Aşırılığın Ekosistemi'nde bu veriden yola çıkarak aslında çok basit bir soru sormaktadır: Eğer günümüzde plastik atıklarla dolu okyanuslarda hayat başlamış olsaydı, acaba ne tür yaşam formları ortaya çıkardı?

Yoldaş bu soruya, eserinde yaptığı genetik yapısı bozulmuş hayali organizmalarla yanıt vermektedir. Mixed media yoluyla meydana getirdiği canlı formlarını su içinde dev tüplerde sergileyerek gerçekte sürdürülemez olan tüketim alışkanlıklarının yarattığı post-humanist çevredeki plastik kirliliğini eleştirmektedir.

2.2.2.5. Crochet Coral Reef / Tiğ Mercan Resifi

Görsel 11. Margaret Wertheim ve Christine Wertheim'in Crochet Coral Reef / Tiğ Mercan Resifi adlı eseri

<http://re-craft-edu.blogspot.com/2015/01/introducing-margaret-wertheim-as-member.html>

Avustralyalı ikiz sanatçılardan Margaret Werheim bilim insanı, Christine Werheim ise sanat tarihi dersi okutmanıdır. Crochet Coral Reef / Tiğ Mercan Resifi adlı eserde, tüketim kültürünün sebep olduğu sanayileşme artışı sonucunda meydana gelen küresel ısınmanın okyanus yaşamına ve özellikle mercan resifleri üzerindeki etkisine dikkat çekmek istemişlerdir.

Son zamanlarda, okyanus yaşamı için çok önemli olan Büyük Bariyer Rasifi'nde yer alan mercanların okyanus su sıcaklığındaki artış sebebiyle üçte birinin renginin solması

ve birçoğunun ölmesi bu projenin ortaya çıkışında dayanak noktası oluşturmaktadır. Mercanlar, var oldukları bölgeyi balıklar ve diğer canlılar için bir vaha haline getirerek okyanus yaşamının devamını sağlamaktadırlar. Bu yüzden yok oluşları ekosistemde olumsuz etkilere sebep olmaktadır. Wertheim kardeşler de yapıtlarında bu kaygıyı yansıtmaktadırlar.

Sanatçılar Crochet Coral Reef / Tığ Mercan Resifi eserlerindeki birbirinden farklı mercan türlerini çeşitli renklerde ip ve tığ kullanarak meydana getirmişlerdir. Tığ kullanmalarının sebebi mercan resiflerinin büyümesi için yüzlerce yıla gerek duymaları ve bu özelliklerinin tığ işinin yavaş ilerlemesi ile benzerlik göstermesidir. Renklerin ise yaşamı, canlılığı temsil etmesidir.

2.2.3. Arazi Sanatı Tekniğiyle Meydana Getirilmiş Çalışmalar

2.2.3.1. Shade Balls / Gölge Toplar

Görsel 12. Heather Davis' in Shade Balls / Gölge Toplar adlı eseri

<https://www.nationalgeographic.com/photography/photo-of-the-day/2011/10/ivanhoe-reservoir-los-angeles-ludwig/>

Daha çok araştırmacı kimliğiyle bilinen Kanadalı Heather Davis'in Shade Balls / Gölge Toplar adlı bu fotoğrafı günümüz tüketim kültüründe pazarlamayı kolaylaştıran bir

malzeme olarak kullanılan plastiğin, çevreyle olan ilişkisini anlatmaya yönelik bir eserdir.

Özellikle kitle tüketimini kolaylaştırarak perakende ve toptan satış sağlayan plastik, kapitalist sistemin pazarlama sistemiğinin vazgeçilmez bir unsurudur. Malların taşınması, daha iyi istiflenmesi, reklâmı ve ürünün uzun ömürlü olabilmesine kadar pek çok açıdan kullanılan plastik, kapitalizmin hızlı ve bitmeyen büyümesine hizmet ederken çevreye de büyük zararlar vermektedir.

Heather Shade, Balls / Gölge Toplar adlı eseriyle günümüzde yılda 300 milyon tonun üzerinde üretilen plastik miktarına ve bunun atık olarak yok olmadan doğada kalışına dikkat çekmek istemektedir. Ekolojik olarak tam bir istilacı olan plastik, çevreden etkilenmeyip onu etkileyen bir yıkım aracı niteliğindedir. Bu yüzden sanatçı, suyun yüzeyinin tamamını, batmaması sebebiyle plastik toplarla kaplarken yok olmayıp yok etmesi özelliğinden dolayı siyah rengi tercih etmiştir. Tüketim kültürünün yarattığı 'kullan at' mantığını göstermek için de Shade Balls / Gölge Toplar eserinde sayısız top kullanmıştır.

2.2.3.2. Wrapped Coast / Kaplı Sahil

Görsel 13. Christo and Jeanne Claude'un Wrapped Coast / Kaplı Sahil adlı eseri
<http://christojeanneclaude.net/projects/wrapped-coast>

Christo ve Jeanne Claude çiftinin Avusturya sahilindeki Little Bay kumsalını bir milyon metre kare opak plastik kullanarak kapladıkları Wrapped Coast / Kaplı Sahil eseri tüketim atıklarının sebep olduğu çevre kirliliğine dikkat çekmek için meydana getirilmiş geçici süreli bir arazi sanatıdır.

Yaklaşık on hafta süreyle Little Bay sahilinin kayaları, yamaçları her yeri plastik bir örtüyle kaplanmıştır. Daha sonra tüm materyaller çıkarılıp geri dönüştürülerek sahil orijinal haline geri döndürülmüştür (<http://christojeanneclaude.net/projects/wrapped-coast>).

Christo bir röportaj sırasında şöyle demektedir:

Jeanne Claude ile ilham aldığımız yer kalplerimiz ve kafalarımızdır. Jeanne Claude ve benim, imgelerimiz var, linklerimiz var ve bu görüntüleri sanatımızla göstermeye çalışıyoruz. Pek çok yeri kapladık ve bunun temelindeki fikir paketlenmiş ve sarılmış nesnelere ve bunlara sahip olma isteğimizdir. Prens Henry Hastanesi'ne ait bu kumsal hastalar için ayrılmış korunaklı özel mülkiyettir. Fakat kumsalda başka yerlerden atılan paketlerin kıyıya vuruşu bize hiçbir yerin bu sahip olma, kullanma ve tüketme isteğinin sonuçlarından uzak duramayacağını göstermiştir (http://www.cmaj.ca/content/cmaj/suppl/2005/04/11/172.8.1048.DC1/Christo_interview.pdf).

Sanatçılar karadan, denizden, havadan her yerden görülen güçlü bir eser olan Wrapped Coast / Kaplı Sahil ile çağımızın plastik kullanımına ve bunun yarattığı kirliliğe dikkat çekmek istemişlerdir. Tüketimi pompalamak için kullanılan ambalajlar kara ve denizlerde büyük miktarlarda çöp birikimlerine sebep olmaktadır. Özellikle sahil kesimleri plastik kirliliğinden akıntıların da etkisiyle en çok etkilenen alanlar olmakta ve zaman zaman neredeyse tamamen bu ambalaj atıklarıyla kaplanmaktadır. Bu sebeple de sanatçılar Wrapped Coast / Kaplı Sahil projesini gerçekleştirmişlerdir.

2.2.4. Performans Tekniğiyle Meydana Getirilmiş alışmalar

2.2.4.1. Antropocene Monument / Antroposen Anıtı

Görsel 14. Bruno Latour, Oliver Michelon ve Bronislaw Szerszynski'nin Antropocene Monument / Antroposen Anıtı adlı eseri.
<http://aerocene.org/buildit/>

İnsanın tüketim kültürüyle çevresine olan müdahalesinin arttığı dönemin bir parçası olarak meydana getirilen Antropocene Monument / Antroposen Anıtı dünya çapında Kolombiya, Küba, Fransa, Almanya, İtalya, Filistin, İsviçre, Birleşik Arap Emirlikleri, Amerika Birleşik Devletleri gibi 20'den fazla ülkede yer almıştır.

Bu projede Tomás Saraceno, Adam Lowe, Amy Balkin and Yesenia Thibault-Picazo Adam Lowe and Féderique Ai-Touati, Bronislaw Szerszynski and Tomás Saraceno, and Nigel Clark and Iain Baxter, among others, Christophe Bonneuil, Pierre Chabard, John Palmesino, Ann-Sofi Ronnskög and Emilie Hache gibi pek çok sanatçı yer almıştır (Davis ve Turpin, "Art in the Antropocene", 2015, s.221).

Tamamen marketlerde kullanılmış plastik çantaların kenarlarının eritilerek birbirlerine eklenmeleri sonucunda yapılmış olan Antropocene Monument / Antroposen Anıtı her geçen an artan plastik kullanımına ve bunun çevreye yarattığı tahribata gönderme

yapması amacıyla gezdiği her yerde yeni eklemeler yapılarak büyütülüp şekli değiştirilmiştir. Uzun vadeli bir proje olan anıt, tüketim simgesi olan ince ve son derece esnek plastik torbalarla ilişkimizi aktif olarak sorgulamaktadır.

2.2.4.2. Carne Humana / İnsan Eti

Görsel 15. İspanya'da hayvan hakları aktivistlerinin gerçekleştirdiği Carne Humana / İnsan Eti adlı performans
<https://en.tempo.co/read/beritafoto/42045/Animal-Activist-Protest-Against-Meat-Overconsumption/1>

İspanya'da 2012 yılında Pamplona'nın ana meydanında, yine bir hayvan suistimali olan, San Fermin festivalinin ya da daha bilindik şekliyle Boğa Koşusu'nun hemen öncesinde 20 gönüllü hayvan hakları aktivisti tarafından gerçekleştirilen performansta, günümüzdeki aşırı et tüketimi ve bunun sebep olduğu hayvan mağduriyetleri protesto edilmiştir.

İnsan nüfusunun beslenmesi için dünya çapında, her yıl ortalama 60 milyar hayvan kesilip paketlenmekte ve bu rakam tüketim alışkanlıkları sebebiyle her geçen yıl daha da artmaktadır. Kesilen hayvanların yaşam kaliteleri de kar ve miktar hesabı nedeniyle göz ardı edilmektedir. Kendilerine sadece ürün olarak bakılan hayvanların yaşam hakları ile ilgili farkındalık yaratmak amacıyla böyle bir eylem gerçekleştirilmiştir.

Görsel 16. İspanya'da hayvan hakları aktivistlerinin gerçekleştirdiği Carne Humana / İnsan Eti adlı performansın toplu görüntüsü

<https://en.tempo.co/read/beritafoto/42045/Animal-Activist-Protest-Against-Meat-Overconsumption/1>

Bu performans adını ambalajların üzerine yapıştırılan 'Carne humana' (insan eti) etiketinden almıştır. Aktivistler, insan büyüklüğündeki dev strafor tablalarda, şeffaf plastikte sarılmış halde yatarken tipik olarak büyük et parçalarını taklit etmişlerdir. Protestoda gönüllü katılımcılar ambalajlanmadan önce soyulup vücutları et üretimi sebebiyle hayvanların yaşadığı istismarı ve acıyı vurgulamak için sahte kanla kaplanmıştır. Paketlenme sonrasında süpermarket etine benzerlik kazandırmak için üzerlerine 'carne humana / insan eti" yazan etiketler yapıştırılmıştır.

2.2.5. Hazır Nesne Kullanım Tekniğiyle Meydana Getirilmiş Çalışmalar

2.2.5.1. The History Of Others / Diğerlerinin Tarihi

Görsel 17. Richard Pell'in The History of Others / Diğerlerinin Tarihi adlı eseri

http://openhumanitiespress.org/books/download/Davis-Turpin_2015_Art-in-the-Anthropocene.pdf

İngiliz sanatçı Richard Pell, The History of Others / Diğerlerinin Tarihi adlı eserinde insanın şuursuz tüketiminden etkilenen türlerin yaşamlarına ve ölüm nedenlerine dikkat çekmek istemiştir.

Açlık, güç ve korkuyla hayvanlar sanayi malzemesi olmuş, belli bir standartta mutasyona uğratılıp üretilmiştir. İnsanın bu müdahalesi, hayvanları insanın tatmin olmaz arzusunun canlı örnekleri olarak mal statüsüne koyarken onları sanatçının kendi deyimiyle 'Postnatural' hayatlar yaşamaya mahkûm etmiştir.

Pell, The History of Others / Diğerlerinin Tarihi'nde deriden bir çift botu kement atılmış halde sergileyerek meydana getirmiştir. Eserinde kullandığı deriden yapılmış ayakkabıları 'sığır derisinden yapılmış suni insan ayağı' olarak nitelendirerek, makinede öğütölüp kıyma olmak ya da bir çift ayakkabı olmak yerine doğaları gereği çayırlarda güneşin altında yaşayıp üreme hakları olan hayvanlara gönderme yapmaktadır.

Kapitalizmin yarattığı tüketim alışkanlıklarına ve değerlerine bir tür sorgulama getiren sanatçı, insan tercihlerine yön vermeyi amaçladığı *The History of Others / Diğerlerinin Tarihi* eseriyle hayvan suistimaline dikkat çekmek istemiştir.

2.2.5.2. Plastic Wave / Plastik Dalga

Görsel 18. Chris Jordan'ın Plastik Dalga / Plastic Wave adlı eseri
<https://www.smithsonianmag.com/science-nature/consequences-mass-consumption/>

Chris Jordan, Japon sanatçı Katsushika Hokusai'nin ikonik ahşap baskısı olan 'The Great Wave/Büyük Dalga' dan esinlenerek 8'e 11 metre olan 'Plastik Dalga/Plastic Wave' adlı eserini meydana getirmiştir. Sanatçı, şu sözleriyle işin yöntemi ve anlamıyla ilgili açıklamada bulunmuştur:

"Bu görüntüyü seçtim çünkü ABD ve Asya arasında okyanus plastik kirliliği sorunu etrafında bir köprü kurmak istedim. Ayrıca, Hokusai'nin yin / yang ilişkisini tersine çevirmek ve insanların sahip olduğu büyük etki ile okyanusların habitat dengesini nasıl bozduklarını göstermenin ilginç olacağını düşündüm."
<https://www.smithsonianmag.com/science-nature/consequences-mass-consumption/>

Tüketim kültürüyle her geçen gün daha da artan plastik atıkların özellikle okyanuslarda meydana getirdiği kirliliğe vurgu yapmak isteyen sanatçı bu eserinde deniz ortamının

korunması ve iyileştirilmesine adanmış kar amacı gütmeyen bir araştırma merkezinden temin edilen plastikleri kullanmıştır. Eserde kullanılan milyonlarca plastik parçanın miktarı ise her saatte dünya okyanuslarına giren tahmini plastik kirliliğinin sayısı ile orantılı olmaktadır <https://www.smithsonianmag.com/science-nature/consequences-mass-consumption/>.

2.2.6. Seramik, Cam Ve Resim Tekniğiyle Meydana Getirilmiş Çalışmalar

2.2.6.1. Safety / Güvenlik

Görsel 19. Kate Mcdowell'in Safety/Güvenlik adlı eseri
<https://weburbanist.com/kate-macdowell-porcelain-explorations-of-humans-and-nature/>

ABD'li seramik sanatçısı Kate Mcdowell, meydana getirdiği el yapımı porselen eserlerinde insanın sahip olduğu tüketim alışkanlıkları sonucu oluşan çevre sorunlarına gönderme yapmaktadır.

Mcdowell ekosistemlerin ne kadar pürüzsüz, dengeli ve saf bir şekilde kendi başlarına işlediklerini belirtmek için eserlerinde porseleni tercih etmekte ve renk kullanmamaktadır. Yapıtlarını kendi deyimiyle rahatsız edici ama çarpıcı olarak nitelendiren sanatçı Safety/Güvenlik eserinde kirliliğin çevre üzerindeki etkisi hakkında

güçlü mesajlar vermektedir

(<https://weburbanist.com/kate-macdowell-porcelain-explorations-of-humans-and-nature/>).

Sanatçının, tüketim alışkanlıkları çerçevesinde insan ve doğa arasında yaşanan kopukluğu ele alarak gerçekleştirdiği çalışmalardan biri olan Safety/Güvenlik adlı eserinde yavruları olan bir anne tavşanı gaz maskesi takmış olarak ele almıştır. Bu çalışmada iklim değişikliği, karbon salınımı ve toksik kirlilik gibi çevreye yapılan müdahalelerin yarattığı etki konu edilerek, tüketim kültürüyle mağdur edilen tabiatın nedensiz savunmasız olduğu gözler önüne serilmektedir. Sanatçı, insanların yarattığı bu yenedünyada, hayvanların kendilerini koruyup varlıklarına devam edebilmeleri için artık ekstra ekipmanlara ihtiyaçları olduğuna dikkat çekmektedir.

2.2.6.2. Glaciers / Buzullar

Görsel 20. Mariele Neudecker'ın Glaciers / Buzullar adlı eseri
<http://marieleneudecker.greenarts.org/ref1.htm>

En büyük doğa felaketlerinden biri olarak görülen buzulların erimesi sürecinin, deniz seviyesinin yükselmesi, su baskınları, buzullara bağlı canlı hayatının kaybı, mercan resiflerinin yok olması, buzullar içinde hapsolan kimyasalların suya ve havaya karışması gibi pek çok sonucu bulunmaktadır.

Alman asıllı İngiliz sanatçı Mariele Neudecker, Glaciers / Buzullar eserinde karbon kullanımının neden olduğu küresel ısınmaya bağlı olarak hem yoğunluklarını hem de kapladıkları alanı kaybeden buzulları ele almıştır.

Sanayileşmenin olumsuz etkileri nedeniyle buzullarda yaşanan ve gün geçtikçe gittikçe hız kazanan erimenin sebep olduğu tahribatın meydana getirdiği hassas durumu belirtmek için Neudecker, ekolojik dengenin bozulmasının yaratacağı kırılabilirliğin simgesi olarak, eserinde cam malzemesini kullanmayı tercih etmiştir. Sanatçı Glaciers /Buzullar eserinde aynı zamanda camın görsel olarak da buza benzemesi özelliğinden yararlanmışır.

Eserin bir başka özelliği de göz şeklinde olan formudur. Neudecker, eserinde bu formu bir şeylerin artık görmezden gelinmemesi, göz ardı edilmemesi ve sorunun önüne geçilebilmesi amacıyla gerekli önlemlerin alınması gerçeğine dikkat çekmek istediği için seçmiştir.

2.2.6.3. Narcissus / Narkissos

Görsel 21. Vik Muniz'in Narcissos / Narkissos adlı eseri
http://www.ignezferraz.com.br/mainportfolio4.asp?pagina=Artigos&cod_item=2436

Brezilyalı sanatçı Vik Muniz'in Junk (hurda) serisinde yer alan resimler, klasik mitolojinin tanrı ve kahramanlarının hikâyelerini konu alan eski ustaların resimlerinin yeniden yorumunu içerir. Bu serinin bir parçası olan Narcissos / Narkissos isimli resim ile sanatçı, Caravaggio'nun yine aynı adlı eserini yeni anlamlarla baştan yapmıştır. Caravaggio'nun tablosunda tamamen bir kibir örneği olarak sudaki yansımasına bakan Narkissos, Muniz tarafından tüketim kültürü ve bu kültürün yarattığı sonuçları eleştirmek amacıyla tekrar resmedilmiştir.

İlk önce paslı metal parçalarından röntgen filmlerine, kırık oyuncaklardan patlak tekerleklere kadar Brezilya'nın çöplüklerinde bulduğu tüm atık materyalleri Caravaggio'nun resmiyle benzerlik oluşturacak şekilde yerleştirmiş ve sonra da çektiği fotoğrafın resmini yapmıştır (<https://www.moma.org/collection/works/105074>).

Orijinalinde, doğanın içindeki su birikintisinde kendi yansımasına bakan Narkissos varken Muniz'in eserinde Narkissos, kendini beğenme durumundan ziyade kapitalist sistemin tetiklediği tüketim narsizminin etkisi altında çöp havuzuna bakmaktadır. Sudaki yansımasında doğayı dönüştürdüğü şeyle yüzleşir. Hayran olduğu beden kendi tüketiminin yarattığı toksik bir bedene dönüşürken doğa da tüketim atıklarının çöplüğünden başka bir şey olmamaktadır.

3. BÖLÜM

KİŞİSEL ÇALIŞMALAR

Sanat, insanın çağlar boyunca hem kendi varlığını hem de kendi dışında var olanı anlamasının ve bunu imgesel olarak yansıtmalarının sonucunda çeşitli şekillerde ortaya çıkmaktadır. Toplumsal bir olgu olan sanatın içeriğini, sanatçının kişisel iç dünyası, dış dünyayı algılayışı ve burada gördüğü gerçeklikle ilgili bir şey söyleme isteği oluşturmaktadır. Sanatçı tarafından meydana getirilen eserler de bu içeriğin maddeleşmiş hali olmakta ve sanatçı bu yolla sanat izleyicisi ile iletişime geçerek öznel düşünce ve kaygılarını paylaşmaktadır (Kagan, 1993, s. 247-258)

Bu bölümde ele alınan kişisel çalışmalarda çağın tüketim kültürüne, bu kültürün meydana gelişine, yarattığı etkilere dikkat çekilmek istenmektedir.

Çalışmalarda, bireyde sermaye tarafından sürekli yaratılan tüketme arzusunu simgelemesi bakımından kırmızı fiyonklu hediye paketi, tüketim kısırdöngüsü içine hapsedilen insanın durumunu belirtmek için kutu, çok büyük zararlara sebep olan bir nevi talan biçimini alan insanın tüketim alışkanlığını anlatmak için çekirge, insanın kendi kimliğini var etmek amacıyla gerçekleştirdiği mekanik tüketimi anlatmak için diş gibi tüketim imgesi oluşturacak olan metaforlar kullanıldığı gibi tüketim kültürünün yarattığı psikolojik ve ekolojik etkileri ifade eden kuraklık, değer yitimi gibi kavramlar da ele alınmıştır.

İşin İç Yüzü

Görsel 22. İşin İç Yüzü, 2018

Sermaye baskısıyla yaratılan tüketim kültürünün eleştirildiği “İşin İç Yüzü” adlı çalışmada kırmızı fiyonklu çekici bir hediye paketi, paketin biçimi olan küpün geometrik açılım şekline bitişik olarak yer almaktadır. Altı plakadan oluşan bu geometrik açılım üzerinde tüketim kültürünün sebep olduğu sonuçların bir kısmını gösteren katı atık kirliliği, orman tahribatı, kuraklık, hayvan katliamları, buzulların erimesi, hava kirliliği gibi çeşitli görseller yer almaktadır.

“İşin İç Yüzü” adlı çalışmada kullanılan kırmızı fiyonklu hediye paketi kapitalizmin insanlarda yarattığı satın alma isteğini, insanın ihtiyaç dâhilinde olup olduğuna bakmaksızın yeni bir şeye sahip oldukça mutlu olacağı, kendisini iyi hissedeceği yanılığısına işaret etmektedir.

Görsel 23. Işın İç Yüzü, detay I

Bu çalışmanın içeriğini; bireyin kendisini tanımadan, gereksinimlerini değerlendirmeden, elde ettiğinin karşılığında nelerin feda edildiğini düşünmeden, bilmeden ya da umursamadan gerçekleştirilen tüketim oluşturmaktadır.

Tüketimini fayda maliyet analizinde bulunmadan gerçekleştiren bireyin bu eyleminin yarattığı sonuçlara küpün açılımında bulunan çeşitli görsellerle dikkat çekilmek istenmiştir.

Görsel 24. Işın İç Yüzü, detay II

Görsel 26. Sahip Olunuş, II.

Her bir yüzeyde iki tane olmak üzere birbirinden farklı toplam 12 plaka kullanılmıştır. Bu plakalar yıllık karbon emisyonu, kişi başı yıllık et tüketimi, yıllık katı atık miktarı, tür çeşitliliğinin yıllara göre azalması, yıllık azalan orman miktarı, yıllık tüketim artışı, buzulların yıllara göre kütlesi, yıllara göre küresel ısınma, deniz suyundaki yıllık ısı artışı, yıllara göre deniz seviyesini yükselişi, yıllara göre kullanılabilir tatlı su kaynaklarının miktarı, yıllık fosil yakıt rezervleri gibi tüketim kültürünün yarattığı sonuçların grafiklerindeki çizgiler kullanılarak kesilmiştir.

Eserde grafik çizgisi, kırmızının rahatsız edici bir tonunda sırlanarak gerçekte var olan durumun aciliyetine ve vahametine dikkat çekilmek istenmiştir.

Görsel 27. Sahip Olunuş, detay.

“Sahip Olunuş” çalışmasında içerde kalan boşlukta asılı insanlar silüet şeklinde bir çeşit gölge gibi tasvir edilerek kapitalizmin yarattığı bu durumun aslında insanı da tanınmaz hale getirip nesneleştirerek esir ettiği belirtilmek istenmiştir. Tutsaklığı ifade etmesi bakımından hem dış çerçevede hem de plakaların birbirine bağlanmasında ve dış çerçeveye tutturulmasında metal malzemesi tercih edilmiştir.

Çalışmanın isminin “Sahip Olunuş” olmasının sebebi, reklamlarda satışa yönelik kullanılan sloganlar sonucunda bireyin metayı satın almasıyla beraber sistemin kullandığı sloganlarla bireylerde yapay yoksunluklar yaratarak bireyleri devamlı tüketime yöneltmesi ve bireyi sonu gelmez bu döngü içinde hapsedmesidir.

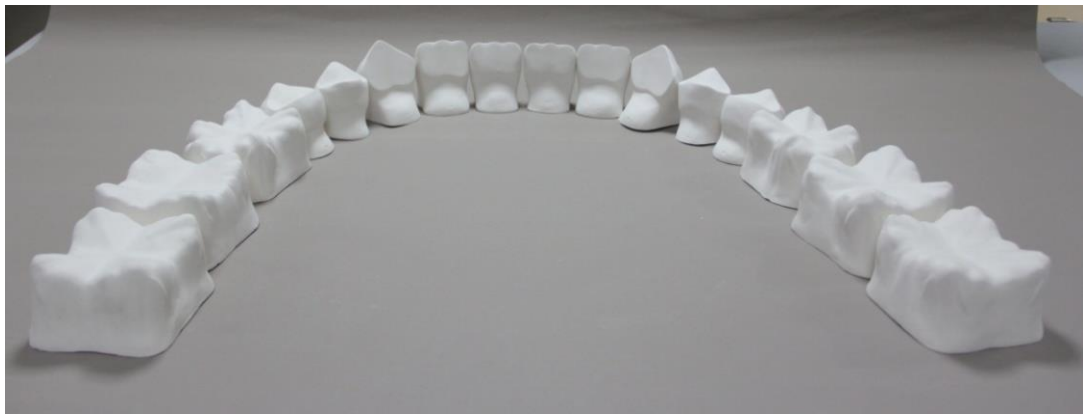

Erysichthon

Görsel 28. Erysichthon, I, 2018.

Tüketim alışkanlıklarına eleştiri getirmek amacıyla meydana getirilen “Erysichthon” adlı eser, insan dişi ile torsonun bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. İnsanın alt çenesinde yer alan dişlere kürek kemiği, sırt oyuğu, göğüs yapısı ve göbek deliği gibi insani özellikler eklenmiştir.

Görsel 29. Erysichthon, II.

Görsel 30. Erysichthon, detay I

Görsel 31. Erysichthon, detay II

Görsel 32. Erysichthon, III

Diş metaforu burada esere iki yönden anlam vermektedir. İlki mekanik olarak tüketimi, parçalamayı, ezmeyi, yok etmeyi ifade etmesi, ikincisi de dişlerin kimlik tanımlamada veri olarak kullanılmasıdır.

Günümüz insanı, tüketim kültürü içinde kendi varlığını kanıtlayabilmek, kimliğini inşa edebilmek için statü göstergesi olan çeşitli objelere yönelmektedir ve bunlara sahip oluşuyla toplumda kendine bir yer edinmektedir. Tüketimiyle kendini tanımlayıp toplum içinde tanınır olmakta, kimlik kazanmaktadır. Bu sebeple insan doğrudan bir tüketim aracına dönüşmekte ve sosyal statüsü için yok edici sonuçları olsa da gücünün kanıtı olarak tüketmektedir. Bu tahribatı ifade etmesi amacıyla da dişlerin uç kısmının keskin olmasına özen gösterilmiştir.

Görsel 33. Erysichthon,IV.

Eser adını, Demeter'in açlıkla cezalandırdığı Thessalyan kralı Erysichthon'dan almıştır. Hikayede Tanrıça tarafından dindirilemez bir açlığa mahkum edilen Erysichthon tüm zenginliğini bu açlığı gidermek için harcamış fakat başarılı olamamıştır ve en sonunda da kendi bedenini yiyerek ölmüştür (<http://mythworld.wikia.com/wiki/Erysichthon>). Tüketim kültürü içinde salt bir yok ediciye dönüşen insanı da benzer bir son beklediği düşünüldüğü için çalışmaya bu ad verilmiştir.

Tüketim

Görsel 34. Tüketim,I, 2018.

Aşırı tüketimin eleştirildiği bu çalışmada yirmilik yaş dişi kendi ölçüsünün çok üstünde porselen çamurundan meydana getirilmiştir. Normalde ortalama 2 cm civarında olan yirmilik yaş dişi tüketimin aşırılığını belirtmek amacıyla çalışmada 57 cm olacak şekilde yapılmıştır.

Kalıcı dişlerden olan yirmilik yaş dişi, üçüncü azı dişi olarak ergenlik sonunda 18-20 yaş civarında çıktığı için akıl dişi “wisdom teeth” olarak adlandırılır. Tüketimin aşırılığının eleştirildiği “Tüketim” çalışmasında yirmilik yaş dişi bu özelliğinden dolayı seçilmiştir. Çünkü insanlık tarihi ileri gittikçe, daha çok bilgiye ve teknolojiye sahip oldukça tüketimi gittikçe artarak irrasyonel bir şekil almıştır.

Görsel 35. Tüketim,II, 2018.

Sermayenin yarattığı tüketim odaklı sistemin sağlıksız oluşunu, kendini karar verici olarak zanneden, tercihlerde bulunan bireyin gerçekte diğer her şey gibi sistemin bir nesnesi olduğunu ve tükettikçe ekolojik yapı içinde kendinin de zarar gördüğünü belirtmek için eserdeki diş çürük olarak tasvir edilmiştir.

Görsel 36. Tüketim,III, 2018.

7 700 000 000

Görsel 37. 7 700 000 000,I, 2018.

Birleşmiş Milletler tahminlerine göre Aralık 2018 itibariyle dünya nüfusu 7,7 milyara ulaşmıştır (<http://www.worldometers.info/world-population/>). Adını bu verinin rakamla yazılışında alan “7 700 000 000” çalışması yeryüzündeki tüketim odaklı insan varlığına dikkat çekmek amacıyla yapılmıştır.

Yerküreyi temsil eden kırmızı kilden yapılmış bir çanak içinde toplam 77 çift porselen parça yer almaktadır.

Görsel 38. 7 700 000 000,II, 2018.

Bu 77 çift parçanın her birinin ortası hayatını yalnızca tüketim odaklı yaşayan insanları temsilen delik olarak yapılmıştır.

Görsel 39. 7 700 000 000, detay.

77 çiftten oluşan bu çalışmada 77 adet ağız simgelemesi bakımından daha geniş delikli ve delik çevresi kobalt oksitli parça ve 77 adet anüs simgelemesi bakımından daha dar delikli sırsız parça yer almıştır. Kibrin ve egonun rengi olan kobalt tarih boyunca ihtişam ve lüksü temsil etmiştir (<http://www.webexhibits.org/pigments/individ/overview/coblue.html>). Tüketim kültürü içinde yer alan insanlar da kibirlerinin ve egolarının etkisiyle maddi güçleriyle orantılı olarak toplumda statü edinmek amacıyla sınırsız bir tüketime yönelmişlerdir. Bu sebeple parçalardan ağızı temsil edenin çevresi kobalt oksitle sırlanmıştır.

“7 700 000 000” adlı eserde dünyadaki yaşamlarını sadece tüketim üzerine kuran ve kendi varlıklarını iki delikten ibaret kılan insanlar eleştirilmiştir.

Görsel 40. 7 700 000 000,III, 2018.

Talan

Görsel 41. Talan,I, 2017.

“Talan”, çağımız insanının aklını ve vicdanını bir kenara koyarak sonuçlarını hiç umursamadan yaşadığı tüketim odaklı hayata dikkat çekmek amacıyla meydana getirilmiş bir çalışmadır. İnsan yüzlü çekirgelerden oluşan bu çalışma sürü oluşturmaları amacıyla pek çok birimden meydana gelmektedir.

Görsel 42. Talan,detay I

Eserde çekirge metaforunun kullanılmasının nedeni pek çok dini metinde ya da mitolojik öyküde çekirge istilalarından ve yarattıkları tahribattan bahsedilmiş olmasıdır.

Genellikle bir tür cezalandırma ya da uyarı niteliği taşıyan bu anlatımlarda çekirge istilaları felaketle sonuçlanmaktadır.

Görsel 43. Talan,II, 2017

Tüketim kültürü insanı, aynı bir çekirge sürüsü mantığıyla hareket edip elindeki tüm imkanları kullanarak ne çevresini ne de kendinden sonraki yaşamı düşünerek, hiçbir şeye ve hiçbir kimseye saygı duymadan tüketmektedir. Bunu belirtmek amacıyla çalışmanın kimi yerinde birbirini çiğneyen, birbirinin üzerine basarak bir yere ulaşmaya çalışan insan yüzlü çekirgeler, üşüşme ve karmaşa hali içinde verilmiştir.

Görsel 44. Talan,III, 2017

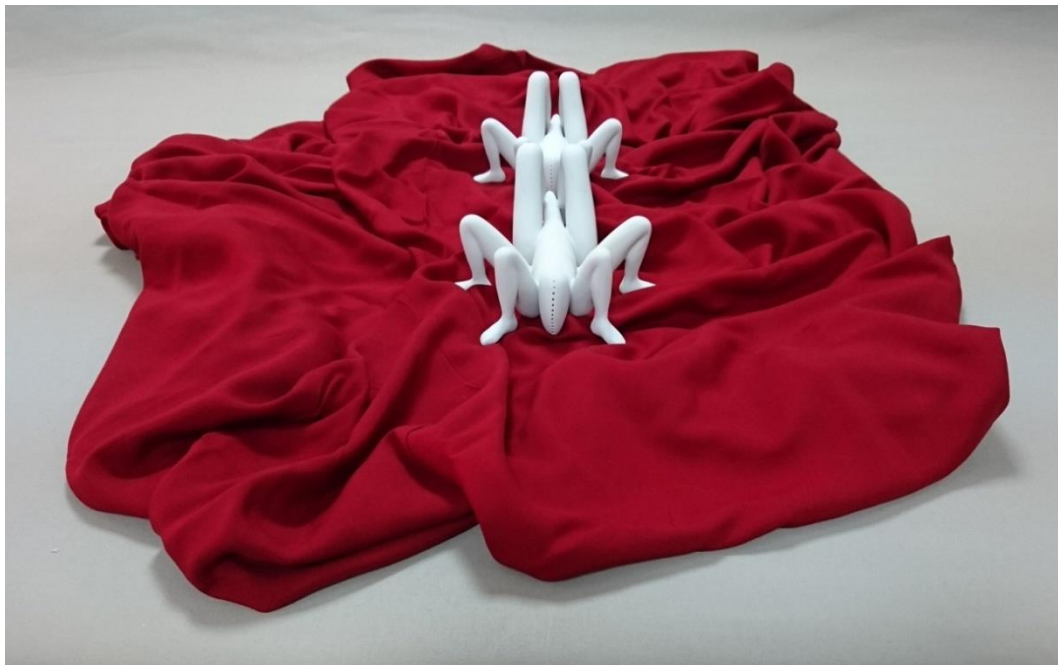
Talan mantığıyla kendi menfaatine odaklanarak tüketiminin zararını hiç hesaba katmadan doyumsuzca, hiçbir zaman gerçek tatmine ulaşmadan hareket eden tüketim kültürü insanı eserde ifadesiz, donuk, mekanik yüzlerle verilmek istenmiştir.

Görsel 45. Talan,detay II

Talan pek çok açıdan tüketim kültürü içinde yaşayan çağımız insanının algısının, davranışlarının ve tüketim takıntısının sonuçlarının eleştirildiği bir çalışmadır.

İstila

Görsel 46. İstila,I, 2017

“İstila”da bir önceki Talan çalışmasında olduğu gibi çekirge ve insan formu beraber kullanılmakta, çekirge bedeni ve kafası, insan bacakları ve ayaklarıyla birleştirilerek kan kırmızısı renginde bir kumaşın üzerinde yer almaktadır.

Görsel 47. İstila,II, 2017.

Tüketim kültürünün de kaynağı olan, kar amacıyla hareket eden sermayenin insan hayatını kolaylıkla hiçe sayarak ulusal ve uluslararası yapıda sebep olduğu savaflara, çatışmalara ve yağmalara “İstila” adlı çalışma ile dikkat çekilmek istenmiştir. Eserde bu savaş, çatışma ve yağmalar sonucunda dökülen kanlara vurgu yapmak için insan ayaklı çekirgeler kan kırmızısı renginde bir kumaşın üzerinde yer almaktadır.

Görsel 48. İstila,III,2017.

Çalışmada talan ve tüketim kavramlarını ifade etmesi için çekirge vücudu ve başı kullanılmış, istila, ele geçirme ve hâkimiyet kurma kavramlarını vermesi için insan ayağı kullanılmıştır.

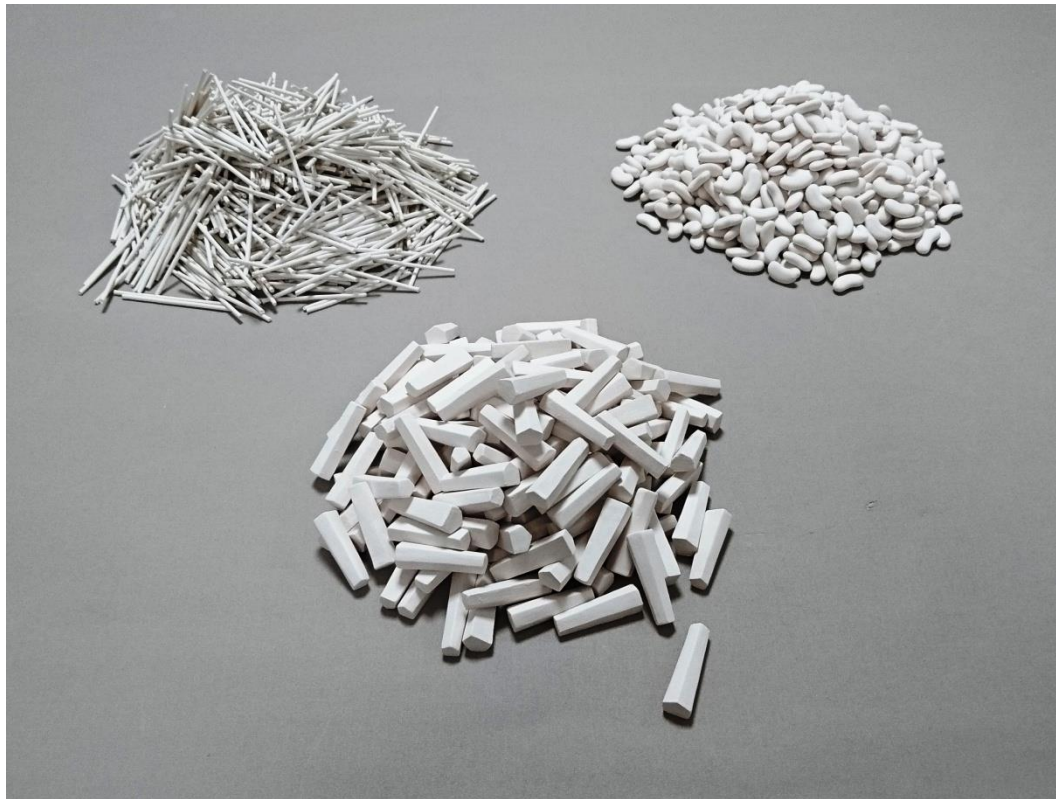

Görsel 49. İstila, detay I

Görsel 50. İstila, detay II

Görsel 51. İstila, detay III

Onlar da 1,2,3,...

Görsel 52. Onlar da 1,2,3,..., I, 2017.

“Onlar da 1,2,3,...” tüketim kültürünün bireyde yarattığı bencilliği ve duyarsızlığı eleştirmek amacıyla meydana getirilmiş bir çalışmadır. Çalışma fasulyeler, çubuklar ve tabutlardan oluşan ayrı ayrı yığınlardan meydana gelmiştir.

Görsel 53. Onlar da 1,2,3,..., II, 2017.

Çocukluğumuzda saymayı öğrenirken kullandığımız fasulye ve çubuklara gönderme yapan bu çalışma, tüketim kültürüyle yaratılan toplum içindeki insan hayatının değersizliğine vurgu yaparken aynı zamanda toplum bireylerinin de bu durumu kayıtsızlıkla olağan karşılamalarını eleştirmektedir.

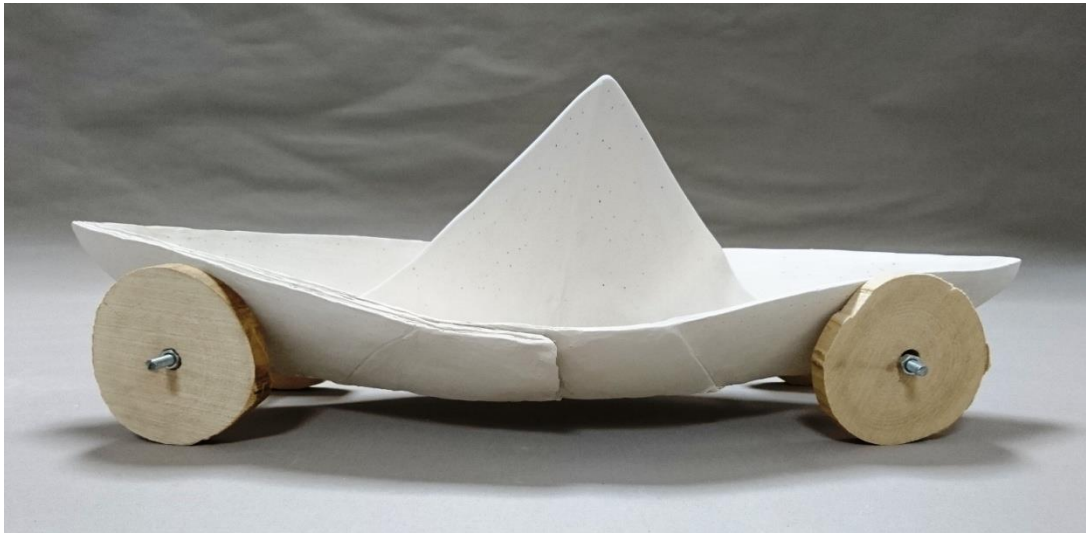

Görsel 54. Onlar da 1,2,3,..., III, 2017.

“Onlar da 1,2,3,...” çalışmasında çocukluğumuzda bizim için sadece sayı olan fasulye ve çubuklara ek olarak tabutların yer alması tüketim kültürünü iki açıdan eleştirmektedir. Birincisi; tamamen büyüme kaygısıyla hareket eden sermayenin kar

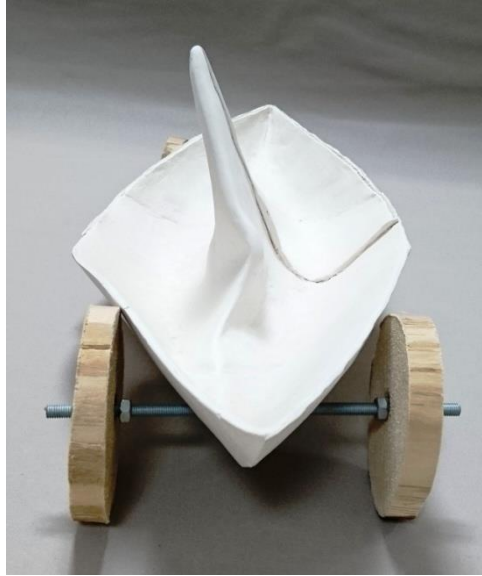
maksimizasyonunu sağlamak amacıyla sağlıksız çalışma koşulları yaratılmasında sakınca görmemesi, kaynak olarak kullandığı hammaddelerin temini için iç savaş ve savaşlara sebep olması ve tüm bunların sonucunda kaybedilen hayatları hiçbir şekilde önemsememesi, can kaybını sadece sayısal veriden ibaret görmesi, ikincisi ise tüketim kültürü içinde kendi insanlığını ve duyarlılığını kaybeden bireyin, kendi dışında gerçekleşen ölüm, sefalet ve katliam dâhil hiçbir olaya gerekli önemi vermemesi, kendi çıkarlarını kollayıp, tatmine ulaşmak için diğer her şeyi nesneleştirerek, varlıklarını ve yokluklarını sadece sayılarla tanımlayarak hayatını sürdürmesi olarak sayılabilir.

Kuraklık

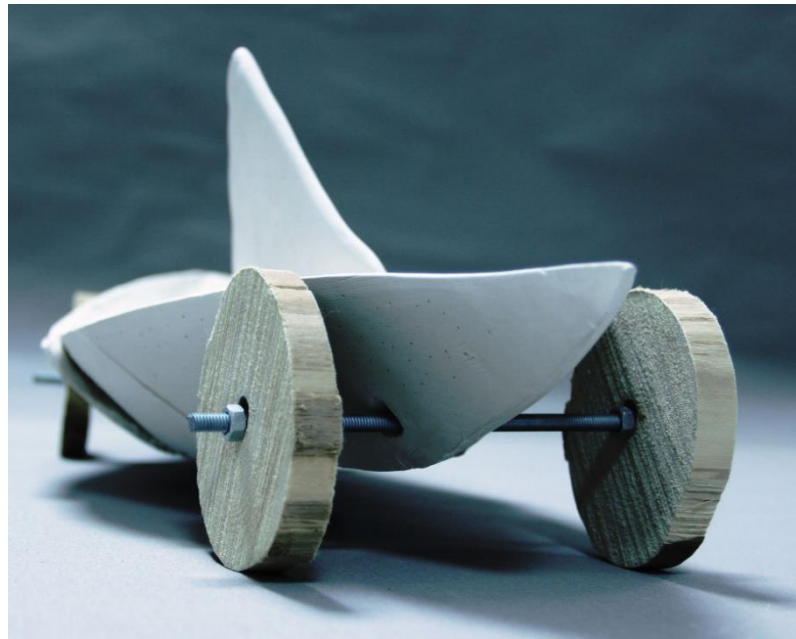
Görsel 55. Kuraklık,I, 2017.

Tüketim kültürü beraberinde pek çok ihtiyacı da getirmiştir. Bu doğrultuda artan gıda talebini karşılama amacıyla orman alanlarının tahrip edilerek tarım arazilerine ya da otlak alanlarına çevrilmesi, bu araziler için gerekli su talebini karşılamak amacıyla tatlı su kaynaklarının yataklarının değiştirilmesi, aşırı su kullanımı ve sanayileşmenin yarattığı küresel ısınma sonucu su kaynaklarının azalması küresel çapta kuraklıklara sebep olmaktadır. “Kuraklık” eseri de bu yönde farkındalık yaratmak amacıyla meydana getirilmiş bir çalışmadır.

Görsel 56. Kuraklık,II, 2017.

“Kuraklık” adlı çalışma çocukken ufacık bir su birikintisi bulunduğu yapılan kâğıttan kayıklar model alınarak meydana getirilmiştir. Fakat farklı olarak bu kayığın altına ahşaptan tekerlekler eklenmiştir. Bunun amacı geçmişte yapılan ve yüzdürülen kâğıttan kayığın belki gelecekte de yapılacak oluşu ama onun yüzebileceği su birikintisine sahip olunmayabileceği gerçeğine dikkat çekilmek istenmesidir.

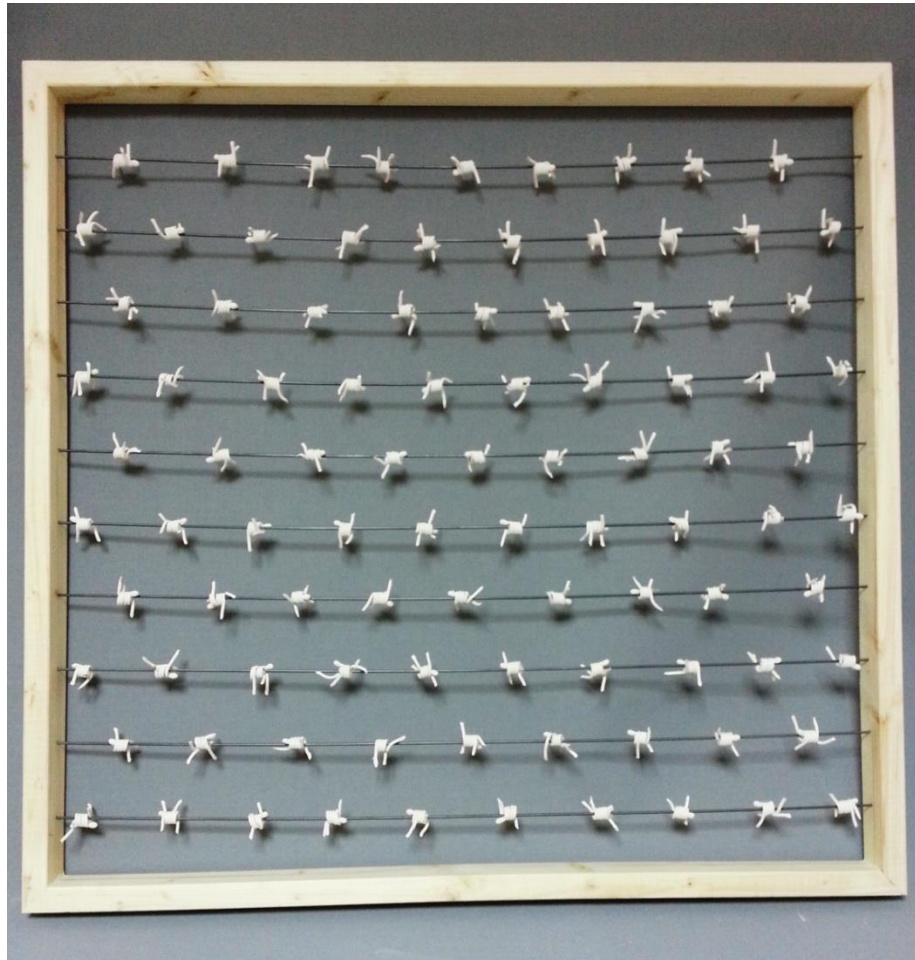
Görsel 57. Kuraklık,III, 2017.

Eserde tekerleklerin dilimlenmiş ham ağaçtan tercih edilmesinin nedeni, kuraklığın en büyük sebeplerinden biri olarak insan eliyle gerçekleştirilen ormansızlaştırma eyleminin görülmesidir.

Görsel 58. Kuraklık,IV, 2017.

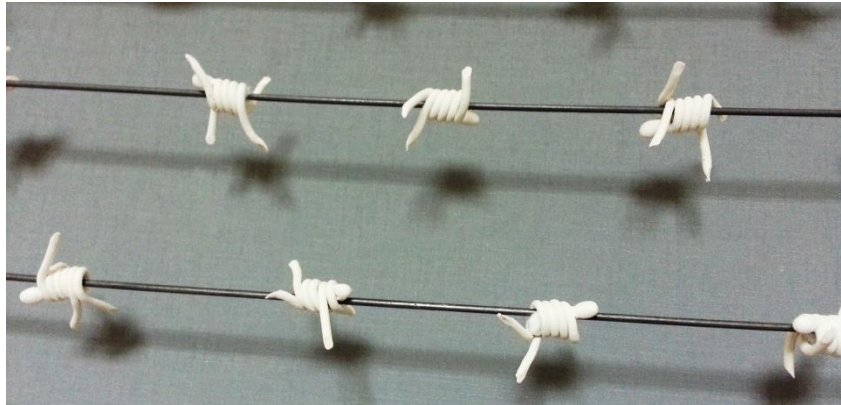
Hadd

Görsel 59. Hadd,I, 2017.

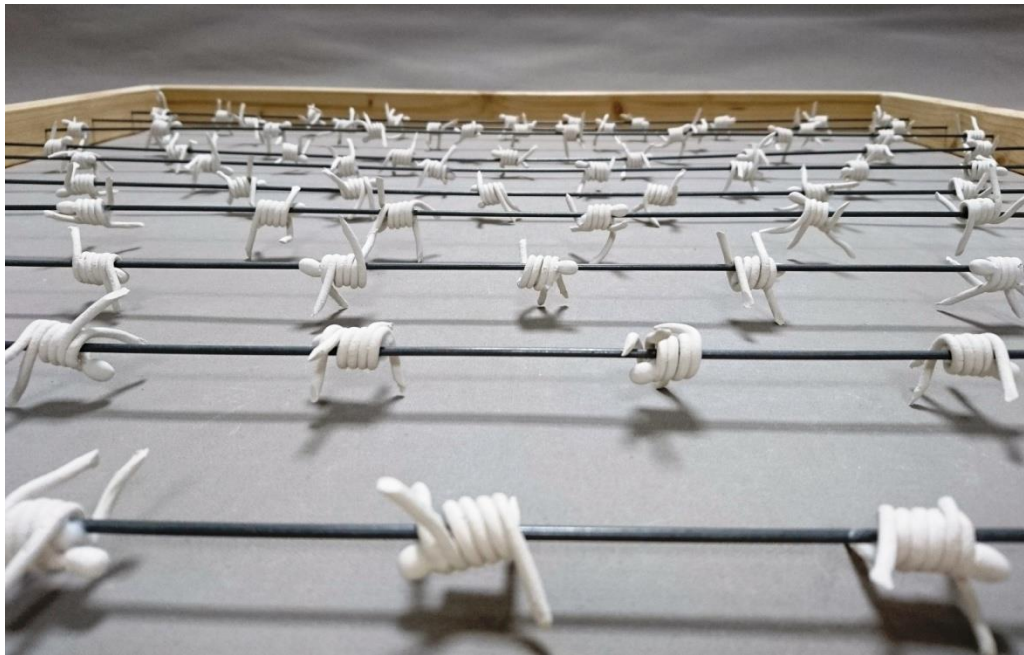
“Hadd” adlı çalışmada, ilk bakışta görülen dikenli tel olsa da aslında telin dikenini insanlardan meydana gelmektedir.

Görsel 60. Hadd, detay I

Bu çalışma, kendi haddini bilmeden sınırsızca tüketim gerçekleştiren tüketim toplumu bireylerinde farkındalık yaratmak amacıyla meydana getirilmiştir. Telin üzerinde yer alan insanlarla dikenli tel görüntüsü verilerek sanat izleyicisine sınır duygusu algılatılmak istenmiştir.

Görsel 61. Hadd, detay II

Sınırı meydana getiren birimlerin insanlar oluşu tüketim kültüründe çizgileri belirleyecek olanın aslında kendine de sınır koyabilen, vicdana ve adil muhakeme yeteneğine sahip olanın kişinin kendisi olduğu ve kişinin yaptığı tercihlerle sistemi değiştirip onun da sınırlarını belirleyebileceği anlatılmak istenmiştir.

SONUÇ

Sanat çağlar boyunca insanın kendini ve dünyayı algılayışının imgesel ifadesi olarak var olup kimi zaman korku, sevgi, öfke gibi tüm insani duyguların iletimine olanak sağlayarak yaşamı anlatırken kimi zaman da görülmeyen ya da göz ardı edilen gerçeklere dikkat çekmektedir.

İçinde bulunduğu zamandan ve toplumdaki soyutlanamayan sanat Kagan'ın deyişiyle "insana dünyayı tanımasında, yaşamdaki yerini kavramasında, belirli toplumsal ideallerini gerçekleştirebilmesinde yardımcı olur" (1993,s 537). Bu bağlamda günümüz kültürüne hâkim olan tüketim olgusu ve bu olgunun yarattığı sonuçlar 'Seramik Uygulamalarla Tüketim Kültürünün Eleştirisi' başlığı altında sanat raporunda yer alan çalışmaların içeriğini oluşturmaktadır.

Sanatsal yönden içselleştirilen günümüz tüketim gerçeği, ulaşmak istediği sanat izleyicisine yönelik anlaşılabilir metaforlarla çalışmalarda işlenmektedir. 'İşin Öbür Yüzü' çalışmasında kırmızı kurdeleli hediye paketinin kullanımı, 'Sahip Olunuş'ta reklam sloganlarının yer alması, 'Talan'da ve 'İstila'da çekirge benzetmesi, 'Erysichthon' ve 'Tüketim'de diş kullanımı, '7 700 000 000'de tüketim toplumu bireyini anlatmak için sadece iki deliğin yeterli görülmesi, tüketim kültürünün yarattığı duyarsızlığı insan canının dahi sadece sayı olarak algılanmasını anlatan 'Onlar da 1,2,3,...'te tabutların fasulye ve çubukların yanında yer alması, tüketim hızının her geçen gün kuraklık artışına sebep oluşunun tekerlekli kağıt kayık modeliyle ifade edildiği çalışmalar konunun içeriğinin biçime aktarımını sağlamaktadır.

Çalışmaların gerçekliği anlatış gücünden faydalanarak, izleyicisi konumunda olan tüketim toplumu bireyine ulaşip onda iz bırakması hedefiyle burada kullanılan sanat dilinin anlaşılabilir olması, tüm yaşamı ilgilendiren tüketim kültürünün ve yarattığı sonuçların yargılanmasına olanak sağlama amacını taşımaktadır.

Sermaye, teknoloji ve bilimdeki gelişmeleri kullanarak kar odaklı işleyişin yarattığı tüketim kültürüyle, insana ve doğaya her geçen an daha fazla zarar vermektedir. Tüketim kalıplarıyla sermayenin amacına hizmet eder durumda olan bireyin, tüketim eyleminin fayda-maliyet analizini nesnel rasyonel bir biçimde gerçekleştirmesi halinde, sisteme yön vererek tüketim kültürüyle yaratılmış olan tahribatın önüne geçeceğine inanılmaktadır. Bu çerçevede yapılan 'Hadd' çalışması da insanların kendi haklarının

sınırını bilerek yaşamaları gerektiği, dikenli telin dikenli insan formunda yapılarak kişinin kendi iradesi ve vicdanı ile sınırı belirleyeceği anlatılmaktadır.

KAYNAKÇA

1. Baudrillard, Jean. "Nesneler Sistemi", Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2014.
2. Baudrillard, Jean. "Şeytana Satılan Ruh", Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2015.
3. Baudrillard, Jean. "Tüketim Toplumu", Ayrıntı, İstanbul, 2016.
4. Conroy, Glenn, Pontzer, Herman. "Reconstructing Human Origins", W.W Norton & Company, New York, 1997.
5. Coşkun, Saliha. "Küreselleşme Sürecinde Tüketim Toplumu ve Tüketim Kültürü", Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2011.
6. Davis, Heather ve Turpin, Etienne (ed.), " Art in the Anthropocene", Open Humanities Press, London, 2015.
7. Eco, Umberto. "Günlük Yaşamdan Sanata", Can, İstanbul, 2017.
8. Freud, Sigmund. "Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları", İdea Yayınevi, İstanbul, 2011.
9. Giddens, Anthony. "Sosyoloji", Ayraç Yayınevi, Ankara, 2005.
10. Harari, Y. Noah. "Hayvanlardan Tanrılara Sapiens", Kolektif, İstanbul, 2015.
11. Harari, Y. Noah. "Homo Deus", Kolektif, İstanbul, 2017.
12. Harman, Chris. "Halkların Dünya Tarihi", Yordam Kitap, İstanbul, 2010.
13. Kagan, Moissej. "Estetik ve Sanat Dersleri", İmge Kitabevi, Ankara, 1993.
14. Karalar, Rıdvan. Vd. "Tüketim ve Tüketici", Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2004.
15. Kovel, Joel. "Doğanın Düşmanı", Metis Yayınları, İstanbul, 2017.
16. Lenoir, Beatrice. "Sanat Yapıtı", Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003.
17. Nettler, Gwynn., "A Measure of Alienation", American Sociological Review, Los Angeles, 1957.
18. "Psikeart Kibir.", Art Psikiyatri Tedavi Eğitim Araştırma Yayın, İstanbul, 2018.
19. "Psikeart Narsizm.", Art Psikiyatri Tedavi Eğitim Araştırma Yayın, İstanbul, 2010.
20. "Psikeart Yabancılaşma.", Art Psikiyatri Tedavi Eğitim Araştırma Yayın, İstanbul, 2011.
21. Ritzer, George. "Toplumun McDonaldlaştırılması", Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2016.
22. Yalçın, Özden. "Ekolojik İklimlere İlişkin Tutum, toplumsal Sorumluluk ve Yabancılaşmanın Toplumsal Değer Yönelimi Açısından İncelenmesi", Yüksek lisans tezi, Ankara, 2009.
23. Zizek, Slavoj. "Antroposen'e Hoşgeldiniz", Encore, İstanbul, 2012.

İNTERNET KAYNAKLARI

1. https://bilgiyelpazesi.com/egitim_ogretim/konu_anlatimli_dersler/cografya_der_si_ile_ilgili_konu_anlatimlar/jeolojik_zamanlar_ve_jeolojik_zamanlarin_ozellikleri.asp
2. https://cdeniz.com/site/assets/files/3747/yerkurenin_evrimi.pdf
3. <http://christojeanneclaude.net/projects/wrapped-coast>
4. <http://ipc.sabanciuniv.edu/kind/3articles/>
5. <http://mythworld.wikia.com/wiki/Erysichthon>
6. <https://onedio.com/haber/dunyanin-basina-insan-eliyle-acilmis-gelmis-gecmis-en-korkunc-10-felaket-706924>
7. http://vizyon21y.com/documan/Genel_Konular/Guncel/Dusununce/Jeolojik_Im_zamiz_Antroposen.pdf

8. <https://weburbanist.com/kate-macdowell-porcelain-explorations-of-humans-and-nature/>
9. <http://www.acikbilim.com/2015/08/dosyalar/antroposen-cagi-basrolde-insan.html>
10. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/02/150225_gch_aral_denizi
11. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/02/140220_kutup_dairesi_enerji
12. <http://www.cangungen.com/tag/dunyanin-olusumu/>
13. <http://www.chrisjordan.com/gallery/rtn/#silent-spring>
14. http://www.cmaj.ca/content/cmaj/suppl/2005/04/11/172.8.1048.DC1/Christo_interview.pdf
15. <https://www.dildernegi.org.tr/TR,274/turkce-sozluk-ara-bul.html>
16. <https://www.ekopangea.com/2017/09/14/cografik-kesifler/>
17. <http://www.interview-street-art-stencil/>
18. http://www.johnkyrk.com/Sezen_2012_AT228_antroposen.pdf
19. <http://www.moma.org/collection/works/105074>
20. <https://www.myartbroker.com/artist/banksy/christ-with-shopping-bags/>
21. <http://www.netgazetesi.net/antroposen-nedir-antroposen-pdf>
22. <https://www.ntv.com.tr/galeri/teknoloji/kuresel-icinma-kapimizda-kuzey-buzullari-kuculdu>
23. <https://www.rootwell.com/blogs/worlds-garbage-problem>
24. <https://www.sabah.com.tr/egitim/2017/01/19>
25. <http://www.sabittuncel.com/orman-alanlarinin-durumu/>
26. <https://www.smithsonianmag.com/science-nature/consequences-mass-consumption/>
27. <https://www.sosyolojisi.com/avci-toplayicilik-antropoloji/3081.html>
28. <https://www.tdk.gov.tr/>
29. <https://www.turkcebilgi.com/>
30. <http://www.webexhibits.org/pigments/indiv/overview/coblue.html>
31. <http://www.widewalls.ch/dotmaster/>
32. <http://www.worldometers.info/world-population/>

EKLER

EK.1 Orijinallik Raporu

Seramik Uygulamalarla Tüketim Kültürünün Eleştirisi

Yazar Duygu Kornoşor Çınar

Gönderim Tarihi: 07- Şub- 2019 11:13AM (UT C+0300)

Gönderim Numarası: 1074390861

Dosya adı: D_zeltilmi_T ez.docx (10.36M)

Kelime sayısı: 13803

Karakter sayısı: 99687

Seramik Uygulamalarla Tüketim Kültürünün Eleştirisi

ORIJINALLIK RAPORU

%**3**

BENZERLİK ENDEKSİ

%**3**

İNT ERNET
KAYNAKLARI

%**0**

YAYINLAR

%**1**

ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BIRINCIL KAYNAKLAR

1

ahmetustanindefteri.blogspot.com

İnt ernet Kaynağı

<%**1**

2

www.sashaengelmann.com

İnt ernet Kaynağı

<%**1**

3

nyamcenterforhistory.org

İnt ernet Kaynağı

<%**1**

4

www.bbc.com

İnt ernet Kaynağı

<%**1**

5

Submitted to The Robert Gordon University

Öğrenci Ödevi

<%**1**

6

Submitted to Istanbul Bilgi University

Öğrenci Ödevi

<%**1**

7

acikerisim.selcuk.edu.tr:8080

İnt ernet Kaynağı

<%**1**

8

www.nypl.org

İnt ernet Kaynağı

<%**1**

9

MAMUR, Nuray. "Görsel kültürün çağdaş sanat

<%**1**

uygulamalarında sorgulanması", Alev
Çakmakoğlu, 2012.

Yayın

-
- 10 Submitted to Nanyang Technological University, Singapore
Öğrenci Ödevi <%1
-
- 11 baypamuk.com
İnt ernet Kaynağı <%1
-
- 12 Submitted to Abdullah Gul University
Öğrenci Ödevi <%1
-
- 13 edoc.site
İnt ernet Kaynağı <%1
-
- 14 Submitted to Istanbul Gelisim University
Öğrenci Ödevi <%1
-
- 15 researchvalues2018.wordpress.com
İnt ernet Kaynağı <%1
-
- 16 pt.scribd.com
İnt ernet Kaynağı <%1
-
- 17 onedio.com
İnt ernet Kaynağı <%1
-
- 18 www.kopeikingallery.com
İnt ernet Kaynağı <%1
-
- 19 www.boomsocial.com
İnt ernet Kaynağı <%1
-

20

rolandoshood.dumbmachine.net

İnt ernet Kaynağı

<%1

21

hilaryinwood.ca

İnt ernet Kaynağı

<%1

22

www.yesilgazete.org

İnt ernet Kaynağı

<%1

23

www.msxlabs.org

İnt ernet Kaynağı

<%1

24

Selvi, Yeliz. "DERRIDA EFFECT OVER FEMINIST THEORY AND ART: DECONSTRUCTION", *Idil Journal of Art and Language*, 2014.

Yayın

<%1

25

[Submitted to Kocaeli Üniversitesi](#)

Öğrenci Ödevi

<%1

Alıntılarını ıkart

üzerinde

Eşleşmeleri ıkart

Kapat

Bibliyograf yayı ıkart

üzerinde